

પ્રેમભક્તિ-ગ્રન્થમાલા

પ્રથમ આવૃત્તિની સાલ

૧,	કેટલાંક કાવ્યો	૧૯૦૩-૦૮
૨,	રાજસૂત્રોની કાવ્યત્રિપુટિ	૧૯૦૩-૦૫-૧૧
૩,	વસન્તોત્સવ	૧૯૦૫
૪,	ઇન્દુકુમાર, અંક ૧ લો	૧૯૦૯
૫,	નહાના નહાના રાસ	૧૯૧૦
૬,	શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા, સમશ્લોકી	૧૯૧૦
૭,	જયા-જયન્ત	૧૯૧૪
૮,	મેઘદૂત, સમશ્લોકી	૧૯૧૭
૯,	ઉષા	૧૯૧૮
૧૦,	ચિત્રદર્શનો	૧૯૨૧
૧૧,	રાજર્ષિ ભરત	૧૯૨૨
૧૨,	પ્રેમકુંજ	૧૯૨૨
૧૩,	પ્રેમભક્તિ-ભજનાવલી	૧૯૨૪
૧૪,	સાહિત્યમન્થન	૧૯૨૪
૧૫,	વૈષ્ણવી ષોડશ ગ્રન્થો, સમશ્લોકી	૧૯૨૫
૧૬,	શકુન્તલાનું સંભારણું	૧૯૨૬

વસન્તોત્સવ

કર્તા :

નહાનાલાલ દલપતરામ કુવિ

— જીવન-સંગ —
"પ્રેમ અને ત્યાગ"

પ્રગટકર્તા :

નહાનાલાલ દલપતરામ કવિ,

ભદ્ર, અમદાવાદ

કર્તાને માટે રજીસ્ટર્ડ

આવૃત્તિ ૨ જી

પ્રત ૧૫૦૦

∴

∴

૩૨૬૫૩

મુદ્રક : ચીમનલાલ ઇશ્વરલાલ મહેતા

મૂદ્રણસ્થાન : “ વસંત મુદ્રણાલય ”

ધીકાંટા, સિવીલ હોસ્પિટલ, અમદાવાદ

ત્રેમલક્ષિત-ગ્રંથમાલાના એજન્ટો

- ૧, મુંબઈ, રા. મેઘજી હીરજી, પાયઘોણી
- ૨, સુરત, રા. કાલિદાસ શેલત, પ્રતાપ ઓફિસ
- ૩, અમદાવાદ, વસન્ત પ્રેસ, ધીકાંટા રોડ
- ૪, કરાંચી, બ્રાહ્મચર્યામંદિર, નાનકવાડા
- ૫, ગોધરા, રા. લીખાભાઈ વ્યાસ, બાલક ઓફિસ

નયન ઉઘડ્યું પેલું ઝાજસ્વી નવલ પ્રસાતનું,
જગત ભરતું જહાલા ! જો તેજ ઉતરે તાતનું;
નવવસન્તાનિકના પમરે પરાગ અલૌકિક,
વિરલ વિભૂતિ વર્ષે સુરનાથ આધિદૈવિક.

નથી અન્નણ્યું તહાડું, વિરમે છ કાળી ચામિની,
સહુ સુગમ છે તુજને સામગ્રી પ્રાણપ્રકાશિની;
રવિરાજ તુજને લાધ્યો, તહે જોયું તહેનાં કિરણમાં,
કલ્યાણસાગર લાખ્યો, કીધ સ્નાન તહેનાં ઝરણમાં,

કનક કરજે, જહાલા મણિ ! પુણ્યપારસરપશંથી,
લોહ કેરાં હઠડાનાં મુલ્ય અમ મોઘાં નથી;
મધુરી કુંકળે જહાલા ! અમ દેશમાં તુજ ચેતના,
પેલી શિખવળે સહેતાં મીઠી ઉર્ધ્વગામીની વેદના.

અજળ લહરી આવી પ્રારબ્ધ ! પરમ સુહાગની,
અનુપ ગીતે ગાતી આમન્ત્રણ પ્રભુરાગની;
પીગ્ધ નવ તુજ ખીડજે, સતકારજે શુચિ ચન્દ્રિકાઃ
ઉડ, ઉડ, સખા ! વેરાશે તુજ પાંખમાંથી વસન્તિકા.

પ્રગટકર્તા :

નહાનાલાલ દલપતરામ કવિ,

ભદ્ર, અમદાવાદ

કર્તાને માટે રજીસ્ટર્ડ

આવૃત્તિ ૨ જી

પ્રત ૧૫૦૦

∴

∴

~~32653~~

32653

મુદ્રક : ચીમનલાલ ધન્યરાલ મહેતા

મુદ્રણસ્થાન : “ વસંત મુદ્રણાલય ”

ધીકાંટા, સિવીલ હોસ્પિટલ, અમદાવાદ

પ્રેમભક્તિ-ગ્રંથમાલાના એજન્ટો

- ૧, મુંબઈ, રા. મેઘજી હીરજી, પાંચધોણી
- ૨, સુરત, રા. કલિદાસ શેલત, પ્રતાપ એજિંસ
- ૩, અમદાવાદ, વસંત પ્રેસ, ધીકાંટા રોડ
- ૪, કરાંચી, આતુસેવામંદિર, નાનકવાડા
- ૫, ગોધરા, રા. ભીખાભાઈ વ્યાસ, બાલક એજિંસ

નયન ઉઘડ્યું પેલું ઓજસ્વી નવલ પ્રભાતનું,
જગત ભરતું જહાલા ! જો તેજ ઉતરે તાતનું;
નવવસન્તાનિલના પમરે પરાગ અલૌકિક,
વિરલ વિભૂતિ વર્ષે સુરનાથ આધિદેવિક.

નથી અન્નાણ્યું તહાડું, વિરમે છ કાળી ચામિની,
સહુ સુગમ છે તુજને સામગ્રી પ્રાણપ્રકાશિની;
રવિરાજ તુજને લાધ્યો, તહે જોયું તહેનાં કિરણમાં,
કલ્યાણસાગર ભાળ્યો, કીધ સ્નાન તહેનાં ઝરણમાં,

કનકે કરજે, જહાલા મણિ ! પુણ્યપારસરપશંથી,
લોહ કેરાં હાંડાનાં સુલ્ય અમ સોધાં નથી;
મધુરી કુંકળે જહાલા ! અમ દેશમાં તુજ ચેતના,
પેલી શિખવળે રહેતાં મીઠી ઊર્ધ્વગામીની વેદના.

અજબ લહરી આવી પ્રારબ્ધ ! પરમ સુહાગની,
અનુપ ગીતે ગાતી આમન્ત્રણ પ્રભુરાગની;
પીંચ નવ તુજ ખીડળે, સતકારળે શુચિ ચન્દ્રિકાઃ
ઉડ, ઉડ, સખા ! વેરાશે તુજ પાંખમાંથી વસન્તિકા.

વસન્ત એટલે નવસૃજન: શિશિરમાં કરમાયેલાં-ચીમળાયેલાંનું નવપ્રકુલન. વસન્તનો ઉત્સવ એટલે નવસૃજનનો, નવપ્રકુલનનો ઉત્સવ.

યુગે યુગે સંસાર નવો સરજાય છે. ૧૧૯૩ થી ભારતવર્ષમાં ધૃત્વામયુગ બેઠો: સંસાર નવો સરજાયો. આજી ઘેરા અનેક રંગો પલટી, દાખવી ધૃત્વામયુગ મુગલાઈ સાથે આથમ્યો.

૧૮૫૦ પછી વળી ભારતવર્ષમાં નવો યુગ બેઠો છે. વરાળ, વીજળી, વિમાન; શાળાઓ, પુસ્તકશાળાઓ, શારદાપીઠો; ભાષણો, મંડળીઓ, સભાઓ, રાજસભાઓ; સ્વતન્ત્રતા ને સ્વતન્ત્રતાનામી સ્વચ્છન્દતા; લક્ષ્મીના ઉછળાટ ને ઓટનો નવયુગ બેઠો છે. ભારતવર્ષનાં સૈકાબીડયાં બારણાં ઉઘાડી એની કાળજૂની સંસાર-હવેલીઓમાં જગતના મહાવાયુ ઘૂમવા લાગ્યા છે. એ ઉઘડેલાં દેવદ્વારમાં થઈને ભારતની ચિરયશસ્વિની મહાપ્રજ્ઞ આત્મસંસ્કૃતિના થાળ લેઈને પૃથ્વીવાસીઓને પડખે જઈ બેઠી છે.

આ નવયુગમાં પૃથ્વી નહાની થઈ, ભારત વિશાળ થયો. જગતની મહાપ્રજ્ઞઓની મહામન્ત્રણાઓની રાજસભાઓમાં જઈને ભારત બેઠો.

દિશ દિશના એ જગતસમીરણોનો સત્કાર અને દિશદિશને એ આત્મચરિમલનાં કુંકુમવધામણાં એ ભારતવર્ષનો વસન્તોત્સવ, એ ભારતવર્ષનો આજનો નવઅવતાર.

આ તો છે ગુજરાતનાં, ભારતનાં, જગતનાં નવસૃજનનો વસન્તોત્સવ.

નહાનાલાલ દલપતરામ કવિ

वसन्तोत्सव

32653

ગુલછડી સમોવડી
 એક સુન્દર બાલિકા હતી.
 ભરેલાં ખેતરોની પગથીઓમાં,
 સરોવરતટનાં વનકુસુમોમાં,
 પુષ્પમતી પદ્મવક્રુજોમાં,
 તે ગાતી ગાતી આનન્દતી.
 સહવારની ઉજળી વિમલતામાં,
 સહાંજની મીઠી શીતલતામાં
 પંખી જેવી તે બાલા
 ગાંધ પ્રસારી ઉડતી.
 સહામી તરુમાલની પાછળ
 ઉઘાડા આકાશ નીચે
 તદૈના પિતા કૈાસ હાંકતા,

ગન્ધવતીને જલ પાતા,
ત્યહાં તે જતી આવતી
અને વનદેવી જેવી
ઉગતા પાકને આશિષ દેતી.

એક વેળા વસન્તનું સ્હવાર
જગત ઉપર તડકાછાંચા ઢાળતું.
ગુલાબ ઉઘડયાં-ઉઘડતાં હતાં,
ઉપરનાં ભીનાં ઝાકળકણુ,
પ્રિયનયનની કીકીઓ જેવાં,
કાન્ત ચમકાર ચમકતાં.
સરોવરની નિર્મળી ભૂરાશમાં,
પ્રાણમાં મહાપ્રાણ સમાસે તેમ,
વાદળ વિરામતું હતું.
પૂર્વમાં વડનાં ઝાડ હતાં,
વૃક્ષોમાં વૃક્ષરાજ શાં વિરાજતાં.
સૂર્યસૂવણું રસેલાં ગામનાં છાપરાં
તહેમની પલ્લવબાળીઓમાંથી
કચ્છાંક કચ્છાંક દેખાતાં.
પશ્ચિમમાં લીલા આંખાની કુંજ હતી,
ત્યહાં વસન્ત વિહરતી.
મહીં ન્હાનકડું સરોવરિયું હતું.

દોઢ સરોવરમાંથી,
 દોઢ સરોવરિયામાંથી,
 એમ ગામની વસ્તી પાણી પીતી.
 નિર્મળ વ્યોમ, શાન્ત સરોવર,
 ગમ્ભીર લીલમડી ક્ષિતિજરેખા,
 કનકપાંખોનાં વેરાતાં પીંછાં સમી
 પુષ્પોમાં રમતી કિરણકલાઃ
 વસન્તવિભૂતિનો અનેરો સોહાગ,
 વેલીના ફૂલહિન્ડોલે હીંચતો હીંચતો
 વનના એક છોડ જેવો જ
 એક તરૂણ નિરખતો હતો.
 તહેના હાથમાં મોરલી હતી,
 પણ તે છેડતો નહોતો.
 આંખાની કુંજમાં દોયલ ખેલતી,
 વસન્તના સત્કાર ગાતી,
 તે ગીત એક સાંભળતો.
 આગ્રિન્તો આનન્દસમાધિમાંથી
 તે અખડી જાગ્યો.
 દોયલના સમાજનો કલરવ
 મંજુલ મંજુલ તહેણે સુણ્યોઃ
 ખુલખુલનો ફેલિ કરતો સંઘ
 ગુલાબમાં ઉડતો તહેણે જોયોઃ

વસન્ત વધાવવા જતી
 સહિયરોનો નવરંગ સાથ
 હસતો, નમતો, હલેતો,
 કલ્લોલતો આવતો હતો.

“કુસુમ્બી ! ગુલાબ લેજે હં !”

“તારા ! તું ચંપો વીણજે.”

“મહારી મેનાને તો ને

ઠમરાની કલગી ધરાવીશઃ
 ઘેરો ને બંબુડીઓ લેળા
 બહુ ખીલશે ને ખલશે.
 શણગારતું એ શાસ્ત્ર નથી ? સુભાગા !
 તારા પોપટને તો, ખૂંન !
 ગુલાબકળીઓની માળા
 બહુ દીપાવડી—”

“ના, ના, વિલસુ !
 મહેં તો કેસૂડાં ગૂંથ્યાં છે,
 કિરીટ વેલીઝૂલાનો કરીશ.”

સખીવૃન્દ ફૂલવેલી ભણી ચાલ્યું,
 પણ ત્યાં કોક ઝૂલતું હતું.

“અરે ? અહીં તો રમણ હીંચે છે !”
વિલસુ ગાળી ઉઠી.

સુભગાને શેરડા પડયા,
સખીસમાજ તારામંડળ જેવો
સ્તબ્ધ એકનયન ઉભો.
વિલસુ માત્ર આગળ આવી.

“રમણ ! સુભગાને વેલીફૂલ :—
ને ખાચે કહ્યું છે—”

“ખાચે દહ્યું છે કે
વિલસુની સંગાથે જજે.
તહમે કચ્છાં જાવ છો ?”
ફૂલ વીણતાં રમણે ખૂંચ્યું.

“ના ના; ખાચે કહ્યું છે કે
રમણને વાડીએ મોકલજે,
ત્વહાંથી ફૂલફૂલ લાવશે.
અમારે આજ જોઈશે.
અમે વસન્તને વધામણે જઈએ છીએ.”

“ના, ના; ખાચે કહ્યું છે કે—
પણ લે આ ફૂલ;
કેને આપવાનાં છે ?”

વસન્ત વધાવવા જતી
 સહિયરોનો નવરંગ સાથ
 હસતો, નમતો, હલેતો,
 કલ્લોલતો આવતો હતો.

“કુસુમ્બી ! ગુલાબ લેજે હું !”

“તારા ! તું ચંપો વીણજે.”

“મહારી મેનાને તો ને

ડમરાની કલગી ધરાવીશઃ
 ઘેરો ને જાંબુડીઓ લેળા
 ખડુ ખીલશે ને ખલશે.
 શણગારતું એ શાસ્ત્ર નથી ? સુભગા !
 તારા પોપટને તો, ખડેન !
 ગુલાબકળીઓની માળા
 ખડુ દીપાવડી—”

“ના, ના, વિલસુ !

મહેં તો કેસૂડાં ગૂંથ્યાં છે,
 કિરીટ વેલીઝૂલાનો કરીશ.”

સખીવૃન્દ ફૂલવેલી ભણી આલ્યું,
 પણ ત્યાં કોક ઝૂલતું હતું.

“અરે ? અહીં તો રમણ હીંચે છે !”
વિલસુ ગાજી ઉઠી.

સુલગાને શેરડા પડયા,
સખીસમાજ તારામંડળ જેવો
સ્તબ્ધ એકનયન ઉભો.
વિલસુ માત્ર આગળ આવી.

“રમણ ! સુલગાને વેલીફૂલ :—
ને ખાચે કહ્યું છે—”

“ખાચે કહ્યું છે કે
વિલસુની સંગાથે જજે.
તહમે કચ્ડાં જાવ છો ?”
ફૂલ વીણતાં રમણે ખૂંચ્યું.

“ના ના; ખાચે કહ્યું છે કે
રમણને વાડીએ મોકલજે,
તહાંથી ફૂલફૂલ લાવશે.
અમારે આજ જોઈશે.
અમે વસન્તને વધામણે જઈએ છીએ.”

“ના, ના; ખાચે કહ્યું છે કે—
પણ લે આ ફૂલ;
કેને આપવાનાં છે ?”

વર્ષાના કેઈક' સન્ધ્યાસમયે
 નિસ્તેજ ખાલચન્દ્ર ઉપર
 મેઘધનુષના રંગ
 આવી આવી ઉડી જાય છે:
 વિલસુને આંખે મુખડે
 એવી લક્ષ્મીરેખા બેઠી,
 ને બેસતાં જ ઉડી ગઈ.
 તહેના સ્વર ધૂજતા-ધીરા હતા.

“સુલગાના ખોળામાં આપ,
 પોપટની કલગી કરશે.”

બોલતાં બોલતાં
 વિલસુનો અધરપલ્લવ ફરક્યો.
 રમણનાં લોચનમાં
 તેજનાં તીર સ્ફુરતાં દીપ્ત્યાં,
 તે ખીજાં ફૂલ વીણવા લાગ્યો.
 ફૂલડાંનો ખોખલો ભરી
 પળમાં સુલગા પાસે ગયો.
 વિલસુની આંખો હસવા લાગી,
 રમણની આંખો ઉત્સાહિની હતી,
 સુલગાની આંખો સ્નેહાંજિની હતી.

રમણસુભગાએ નયનનયનમાં
 નિજ મૂર્તિઓ નિહાળી.
 ગુલાબની પાંખડીઓનો જ
 ગંથેલો હોય શું એવો
 પરિમલિત પાલવ સુભગાએ ધર્યો.
 રમણે તહેને સત્કાર્યો-વધાવ્યો,
 તહેમાં વસન્તની સમૃદ્ધિ વેરી,
 સાથે હૃદય પણ સમર્પ્યું.
 ફૂલડાંની પાંખડીપાંખડીમાં,
 આંખલડીના તેજતેજમાં,
 મુખવલ્લરીની રતાશમાં,
 હૃદયના અનિર્વાચ્ય ભાવ
 મુદ્રાન્કિત શોભતા.
 પરાગ ભર્યો વાયુ વાયો,
 સુભગાનો સૌભાગ્યસાળુ,
 રનેહનયોતિને આશ્વાસતો,
 ઉર ઉપર ઝૂલવા લાગ્યો.
 કેાકિલકંઠે નમતું
 ન્હાનકડા પ્રેમચંદ્ર શું
 પ્રકુલ્લ મોગરાતું ફૂલ
 દશ્યમાન થયું.

વર્ષાના કેઈક' સન્ધ્યાસમયે
 નિસ્તેજ બાલચન્દ્ર ઉપર
 મેઘધનુષના રંગ
 આવી આવી ઉડી જાય છે:
 વિલસુને આંખે મુખડે
 એવી લક્ષ્મીરેખા બેઠી,
 ને બેસતાં જ ઉડી ગઈ.
 તહેના સ્વર ધૂજતા-ધીરા હતા.

“સુલગાના જોળામાં આપ,
 પોપટની કલગી કરશે.”

બોલતાં બોલતાં
 વિલસુનો અધરપલ્લવ ફરક્યો.
 રમણનાં લોચનમાં
 તેજનાં તીર સ્ફુરતાં દીપ્ત્યાં,
 તે બીજાં ફૂલ વીણવા લાગ્યો.
 ફૂલડાંનો જોખલો ભરી
 પળમાં સુલગા પાસે ગયો.
 વિલસુની આંખો હસવા લાગી,
 રમણની આંખો ઉત્સાહિની હતી,
 સુલગાની આંખો સ્નેહાંજિની હતી.

રમણસુલગાએ નયનનયનમાં
 નિજ મૂર્તિઓ નિહાળી.
 ગુલાબની પાંખડીઓનો જ
 ગંથેલો હોય શું એવો
 પરિમલિત પાલવ સુલગાએ ધર્યો.
 રમણે તહેને સત્કાર્યો-વધાવ્યો,
 તહેમાં વસન્તની સમૃદ્ધિ પેરી,
 સાથે હૃદય પણ સમર્પ્યું.
 ફૂલડાંની પાંખડીપાંખડીમાં,
 આંખલડીના તેજતેજમાં,
 મુખવદ્ધરીની રતાશમાં,
 હૃદયના અનિર્વાચ્ય લાવ
 મુદ્રાન્કિત શોભતા.
 પરાગ ભર્યો વાયુ વાયો,
 સુલગાનો સૌભાગ્યસાળુ,
 રનેહન્યોતિને આશ્વાસતો,
 ઉર ઉપર જૂલવા લાગ્યો.
 કેાકિલકંઠે નમતું
 નહાનકેડા પ્રેમચંદ્ર શું
 પ્રકુલ મોગરાનું ફૂલ
 દશ્યમાન થયું.

ઘનગમ્ભીર ઉભા હતા.
 તહેમના ઘેરા ધૂમ્મટ ઉપર
 વસન્તલેખ સમોવડું
 મહોરની લૂમોનું ભરત હતું.
 વચમાં જલલયા વાદળ શું
 ન્હાનું સરોવરિયું હતું.
 ડાલતા આંખાઓની રેખા
 ને વિમુલ્લસુખ વ્યોમખંડ
 તેજછાયાના રંગો વંડે
 સહવારે જલ પર આલેખેલાં હતાં.
 તરૂમાલા અને જલતટની વચમાં
 વનછોડના ક્યારા હતા.
 દેવખાલકે રાત્રિએ ત્યાં
 વસન્ત પૂજવા આવતાં,
 મેઘરંગનાં છાંટણું છાંટતાં,
 વનરોપમાં તહેનાં આશુરેણુ
 ફૂલ થઈ પ્રકુલ્લતાં.
 મનુદેહી દેવાંગનાઓ શી
 વિલસુ અને સખીરસિકાઓ
 ક્યારાતીરે આવી ઉભી.
 મુખમલ શી આછી ઘરોમાં
 પાછળ ફૂલડાંનાં પગલાં પડતાં.

ઘનગમ્ભીર ઉભા હતા.
 તહેમના ઘેરા ઘૂમ્મટ ઉપર
 વસન્તલેખ સમોવડું
 મહોરની લૂમોનું ભરત હતું.
 વચમાં જલલયા વાદળ શું
 નડાનું સરોવરિયું હતું.
 ડાલતા આંખાઓની રેખા
 ને વિમુલ્લસુખ વ્યોમખંડ
 તેજછાયાના રંગો વંડે
 સહવારે જલ પર આલેખેલાં હતાં.
 તરમાલા અને જલતટની વચમાં
 વનછોડના ક્યારા હતા.
 દેવખાલકે રાત્રિએ ત્યાં
 વસન્ત પૂજવા આવતાં,
 મેઘરંગનાં છાંટણાં છાંટતાં,
 વનરોપમાં તહેનાં આશુરેણુ
 ફૂલ થઈ પ્રકુલ્લતાં.
 મનુદેહી દેવાંગનાઓ શી
 વિલસુ અને સખીરસિકાઓ
 ક્યારાતીરે આવી બિભી.
 સુખમલ શી આછી ધરોમાં
 પાછળ ફૂલડાંનાં પગલાં પડતાં.

મેઘછટા નીચેથી શશીરાજ
 તારલીઓના વિહાર નીરખે,
 આઘે એક આંખલિયાછાયે રહી
 રમણુ તેમ રમણીઓની રમણુ જોતો.

આંખાવાડિયું વિશાળ હતું.

તહેની ઊંડી ઊંડી ડાંખળીઓ,
 લીલા કેા વાદળના ફણગા જેવી,
 દૂરનાં ખેતરોમાં લળી જતી.
 ગહન શુક્રામાંથી યોગીન્દ્ર ગાય,
 તહેના મહામન્ત્ર જગતમાં સંગરે,
 ભૂત ઉપરથી તરી આવી
 વર્તમાન મહાસંગીતે ભરે,
 અને ભવિષ્યને ભગ્ય જગાડેઃ
 દૂલપલ્લવવાસી કેાકિલા
 ‘વસન્ત’ ‘વસન્ત’ ‘વસન્ત’ ની
 પુરાણ મન્ત્રઘોષણા
 તેમ નવચૈતન્યથી પુકારતી,
 નિષ્ઠુર જગતને સુણાવતી.
 આંખાવાડિયું સલ્લોલ ઓલતું,
 લીમડીઓની કુંજમાં ધ્વનિ પાડતું,
 માનવકુંજે પડઘા વિરામતું.

ચન્દ્રઅદશ ને ય ચન્દ્રિકા વહે
 તહેવી કોયલની ગીતમાધુરી
 જગત ઉપર ઝીણી ઝરમરતી.
 એકાકી રમણ ઉપર
 તહેની ફરફર વરસી.
 તહેણે તરત પ્રત્યુત્તર આપ્યોઃ
 કુઝિય્.

આકાશનો મંડપ ગાળ્યો,
 ઘટાખોળે નીંદરતા પડઘા
 સચેતન થયા,
 ક્ષિતિજમાં રમણનો સ્વર વિલીન્યો.

સુલગાએ પાછું ફરી જોયુંઃ
 ચપળા ચમકે અને ચમકાવે
 એવું પ્રેજવલ હાસ્ય હસતી,
 રમણમુખડે પ્રતિપ્રભા પાડતી.

નિરખી નિરખી નયન થાકતાં
 તે અલેઘ ઉંડાણમાંથી
 કોયલનો પ્રતિરવ આપ્યોઃ
 કુઝિય્.

પ્રમત્ત રમણને આનન્દ પડ્યો.
 મુલગાના સ્નેહસ્મિતપિપાસુએ
 તરત તહેનો ઉત્તર વાળ્યો.
 મુલગાએ રમણ લણી જોયું,
 પોતાનો આછો સ્મિતપરાગ
 રમણની આંખોમાં આંજ્યો.

તરત કોકિલાએ કંઠ ખોલ્યો,
 તરત રમણે પ્રતિનાદ કીધો;
 પણ મુલગાએ ફરી
 રમણ લણી જોયું નહીં.
 સૌરભભારે ઢળતી માલતીવેલ શી
 માત્ર સાળુની કોર સંકોરી.

પછી રમણે ઘટ્ઠ ધ્વનિ કીધો,
 પણ મુલગા જડપૂતળી રહી.

કોયલ અને રમણના
 વિલોલ વાર્તાવિનોદે
 આંખવાડિયું આખું જાગૃત થયું.
 દૂર દૂરના કલ્લોલ સંભળાતા.
 અનિલ હોલવા લાગ્યો,
 વનવન ખોલવા લાગ્યાં:

નહાનકડી તરંગમાલાઓ
 સરોવરિયામાં ઉછળવા માંડી,
 તહેમાં કમળો ઝૂલતાં હતાં.
 ક્રોધના દષ્ટિપાત ફેંકતી
 વિલસુ રમણ ભણી વળી.
 રમણને વદને હસવું હતું.

“અરે વાહ રે રમણ !
 કરચલિયાળા મેઘ જેવાં

ભમ્ભર અને પોપચાં સંકેલી
 તોફાની હાસ્ય હસતા રમણે
 ઉત્તર આપ્યોઃ કુઝિય.

વિલસુ ચીડઈ, ગાજીઃ
 “મુલગા ! તું કંઈ નહીં જ કહે ?
 મલક્યાં જ કરીશ ?”

પ્રભાતના આકાશે ચહુડતી
 પ્રભાભર શુક્રબાલા સમી
 મુલગા ધીરી ધીરી આગળ આવી.
 કેમળ પ્રતાપ ધારણ કરતી,
 કાન્તિ સહ નયનમાં સમેટતી,

નિર્મળ રત્ન શાં નયન રાજતાં,
વનકાન્તિ તહેમાં સંકીર્ણાતી.

ઉભરાઈ જતા મુગ્ધ પ્રેમને
ચોળીમાં ઝાલી રાખેલો હતો,
ઉપર કુસુમોનો અભિષેક હતો.
મેઘમાર્દવ ઉપર તરતા

ઈન્દ્રધનુષના ન્હાનકડા ખડો શી
સુકુમાર ખાલિકાઓ

પરિમલમાં રમવા લાગી.

કુમુદ્દલમાં સૂતેલી જલદેવીઓ,
વસન્તસખીઓને અનુસરતી હોય
તહેવી તહેમની છાયાઓ

સરોવરિયામાં ધૂમવા લાગી.

તારાંચે પોયણું વીણ્યાં,
મુલગાએ કમલ ંહેંચ્યાં.

“કુસુમ્મી ખડેન !

તહેમને સા ફૂલ મળ્યાં ને ?”

એક હાથે હૈયામાં લેતાં

કુસુમ્મીને વિલસુએ પૂછ્યું.

“પણ, વિલસુ ખડેન-!”

વસન્તને તો આંખામ્હોર ગમે:

કેયલ મ્હોર ખાય છે

ને મીઠું ખાલે છે.

રમણલાલ આંખે ખેઠા છે,

મ્હોરનાં લૂમખાં ન દે ?”

“ઠીક સંભાર્યું, ખડેન !

રમણ ! થોડીક મંજરીઓ આપીશ કે ?”

“આવીને લઈ જા તો સ્તો.”

કુંજ ભરતા રમણના નાદના

પડઘા ઉઠી શમી ગયા.

“સુલગા ! જરી આવ જો !

ત્યાં હું તારાની વેણીમાં

પેલું નહાનકડું કમલ ગૂંથી લઉં.”

સુશોભિત હરિણમંડલ સમું

વિલસુ અને સખીવૃન્દ

રહામે તીર કમલ લેવા ચાલ્યું.

સુલગા મંજરીઓ લાવવા ગઈ.

તેનાં સહસ્રકોટી રોમરોમમાંથી

‘પ્રેમ’ ‘પ્રેમ’ નીતરતો હતો.

પાંદડાંમાં ઝીણો વાયુ લહરતો હોય

તહેવા ધીરાશના શબ્દ આવતા:

“તહમે પાછાં આવ્યાં કે ?”

“હવે દૂર ગયું જવાશે ?

પણ વિલસુ ખડેનની

મંજરીઓ આપો જી.

સૌભાગ્યચન્દ્ર કંઈ દેખાતા નથી ?

કેસુમ્બી તો આવી છે.”

“અમે સાથે હતા,

પણ મોરલી લેવા

સુલગ પાછો ગયો.

તહમે વેણુપૂળ આજ કરનાર છો ને ?

જાંબુડે થઈ આવવાનો હતો,

વેલીજૂલે હું વાટ જોતો હતો.”

“પણ પછી—?”

“સુલગા ! તહમે પૂછો છો ?

‘પણ પછી !’—‘પછી !’

‘પછી’ એ કેવો ભયંકર શબ્દ છે ?

જાણે ભીષણ રજનીનો પડવો !

ધ્રુવમાછલી ધ્રુવને નિરખી રહે

તહેમાં ધ્રુવમાછલીનો શો અપરાધ ?

તહમારાં નયન નાચે
 તેમ મહારૂં હૃદય નાચે
 તહેમાં મહારો દોષ ? સુલગા !
 ૧ ક્તોહ જેના હૈયાને સ્પર્શે છે
 તે ગ્રાણુ પરાધીન નથી હોતા ?
 અને હૈયાને સ્પર્શવું
 એ ક્તોહદેવીઓનું ધર્મ્ય વ્રત નથી ?
 તહમે મહારા હૈયાને કાં અડક્યાં,
 એ પ્રશ્ન મહને ઘટે ?
 હું કરું છું પણ ?”

રમણ એક ડાળ ઉતર્યો,
 ડાંખળીઓના ગૂંથણમાં બેઠો.
 ફૂલજડયા નહાના રૂપાના છોડ શો
 મંજરીઓનો ચમ્મર, વસન્તદંડ શો,
 પંચશરની પાણુછના બાણુ શો,
 હાથમાં ડોલતો હતો.

“મનોહર રમણલાલ !
 માથા ઉપર તો જૂવો જરી,
 વસન્તનયનો તહમને વન્દે છે.”

સહકારની રસધારાઓ શી
 મંજરીઓની મોતીમાલાઓ

રમણ ફરતી ઉડતી.
રમણે ઊંચું જોયું,
પછી સુલગાને મુખડે
નયન પાથર્યું.

“તહમારી મંજરિયાળી ઝુલમાં,
મુજ પ્રાણતનુ ઝોલાં ખાશે,
ત્યહારે વસન્તના ખાલકે
તહમને લક્ષ્ય માની પૂજશે:
મનુપૂજા હજી દુનિયામાં છે, હો.
તહમને કંઈકાંથી સ્મરણ હશે ?
તહમે નહાનાં હતાં, સુલગાં !
એક દિવસ તહમારી ફૂલવાડીમાં
તહમે અને વિલસુ ખડેન
ફૂલ પરોવતાં રમતાં
ને મહેને નહોતાં રમાડતાં.
એક ડમરા પાછળ
હું આંસુ ઢાળતો હતો.
જાઈના મણિચન્દ્રકે
તહમારી રેશમીસોનેરી લટોમાં
વિલસુએ ગૂંથ્યા, મહે જોયા.
સુવાસનહોતરો દોડી આવી

તહમારાં નયન નાચે

તેમ મહારૂં હૃદય નાચે

તહેમાં મહારો દોષ ? સુભગા !

૧ કનેહ જેના હૈયાને સ્પર્શો છે

તે પ્રાણુ પરાધીન નથી હોતા ?

અને હૈયાને સ્પર્શવું

એ કનેહદેવીઓનું ધર્મ્ય વ્રત નથી ?

તહમે મહારા હૈયાને કાં અડક્યાં,

એ પ્રશ્ન મહને ઘટે ?

હું કહું છું પણ ?”

રમણ એક ડાળ ઉતર્યો,

ડાંખળીઓના ગૂંથણમાં બેઠો.

ફૂલજડયા નહાના રૂપાના છોડ શો

મંજરીઓનો ચમ્મર, વસન્તદંડ શો,

પંચશરની પાણુછના બાણુ શો,

હાથમાં ડોલતો હતો.

“મનોહર રમણલાલ !

માથા ઉપર તો જૂવો જરી,

વસન્તનયનો તહમને વન્દે છે.”

સહકારની રસધારાઓ શી

મંજરીઓની મોતીમાલાઓ

રમણ ફરતી ઉડતી.
 રમણે ઊંચું નેચું,
 પછી સુલગાને મુખડે
 નયન પાથર્યું.

“તહમારી મંજરિયાળી ઝુલમાં
 મુજ પ્રાણતનુ ઝેલાં ખાશે,
 ત્યહારે વસન્તના ખાલક
 તહમને લક્ષ્ય માની પૂજશે:
 મનુપૂજા હજી દુનિયામાં છે, હોય!
 તહમને કચ્છાંથી સ્મરણ હશે ?
 તહમે નહાનાં હતાં, સુલગા !
 એક દિવસ તહમારી ફૂલવાડીમાં
 તહમે અને વિલસુ ખડેન
 ફૂલ પરાવતાં રમતાં
 ને મહેને નહોતાં રમાડતાં.
 એક ડમરા પાછળ
 હું આંસુ ઢાળતો હતો.
 જાઈના મણિચન્દ્રક
 તહમારી રેશમીસોનેરી લટોમાં
 વિલસુએ ગૂંથ્યા, મહેં નેયા.
 સુવાસનહોતરો દોડી આવી

તહમારી પુષ્પિતા વેણીલતામાં

મહે' શીષ ઢાંકયું.

ફૂલફૂલની પાંખડીએ

તહમે મહારાં આંસુ લહોયાં:

નહાનકડા ભુજબન્ધે

મહે' તહમને વીંટી લીધાં.

ખાલ કપોલ, ક્રોમલ નયનો

ચુમ્બનધારાથી રાતાં કીધાં,

આપણા સ્નેહજીવનની અમીવેલ રોપી.

તે ચીરસ્મરણીય દિવસે

તહમારી સુમનશણુગારી લટો

આ નર્તન્તી મંજરીઓ સમી હતી.

તહમને કંઈ સાંભરે છે? સુલગા ! ”

“ખાળાપણમાં આપણે

તહમારી વાડીમાં રમતાં,

તહમે મહને ઘેરતા, ચુમ્બતા,

મહને તહમે ગમતા, હું હસતી.

ખીજું મહને કંઈ સાંભરતું નથી.”

“તેજઅધરે દેવ

આ મંજરીઓને ચુમ્બે છે,

તહેવાં નિષ્કલંક સાત્ત્વક

સરલ ભાવનાં એ ચુમ્બન હતાં.
તહમારાં ખાલ નયને
મહેને ખાલ સ્વર્ગ દેખાતું:
તહેમના ઉપર સ્નેહમુદ્રા મૂકવા
મહેને ચ બહુ ગમતું.
ખુલ્લે વદને સ્નેહદાન દેતાં:
સુલગા ! એવું દાન દેશો ?”

સુલગા હસી પડી.

“રમણલાલ !

વસન્ત ડંશી કે કેકિલા ?
આવા મધુરા લિક્ષામન્ત્ર
કચ્છાં ભણી આવ્યા ?
એક વેળા તહેમે લાજતા
ને ગુલાબ જેવાં દર્શન દેતા:
હવે કચ્છારે ફરી એવું લાજશો ?”

“નમણાં નેત્રનું લાજવું,
કમલકંઠનું સહજ નમવું,
તનપલ્લવનું ઢળવું, નીતરવું,
સુલગા ! એ મુગ્ધ સ્નેહનાં વન્દન છે.
પણ ઠંઈ કુટુંબીઓ

એકબીજાને વન્દે છે ?

આપણે કુલકંઠર્પ પીધો,

માત્ર જગતને જાણુ નથી:

હવે તો પાપમાં પગલાં પડશે

ત્યહારે લાજશું ને ઝાંખા પડશું.

તહમારા પ્રકાશમાં હવે અંખવાવું શું ?”

“નિરન્તર એવા નઠોર રહેજો,

માગી માગીને રસદાન લેજો:

સુન્દરીઓના રસભન્ડારને

પ્રભુની અક્ષત આશિષ છે !

ફૂલડાંને વસન્ત ચૂમે છે,

પરાગને અનિલ ચુમ્બન દે છે,

તો પ્રીતમ પ્રિયને—

પણ વિલસુ જહેનની

મંજરીઓ આપો જ.”

મણિકિરણ શા હાથ

સુભગાએ ઊંચા કીધા,

રમણે તે ઝીલી લીધા.

ચન્દ્રોદયના તેજપાલવ શી,

ક્ષિતિજ ઉપરથી ઉડતી

અમૃત ભરી ન્હાની વાદળી સમી,

સૂર્યનાથના સહસ્રકિરણસુહાગી
 ઉપાની તરતી મૂર્તિ જેવી,
 બાલા ધરતી ઉપરથી ઉપડી,
 ઘટામાં ઢંકાવા લાગી.
 ઝઝૂમતા મેઘમંડલમાંથી
 લટકતી સ્વર્ગસરિત શી
 સ્નેહસરિતા સુલગા
 ઘટા નીચે ઝૂલવા લાગી.
 સાળુની કોર તહેની સરી પડી.
 અન્તર્પટ સરકતાં
 કાન્તિપૂર્ણ ચન્દ્રગિમ્ખ
 વ્યોમસાગરનાં મોતીઓમાં વિચરે
 તહેનું તહેનું પ્રસનપ્રકુલ વદન
 મંજરીઓમાં તરવા લાગ્યું.
 સુહૃદયની અર્પેલી વૈજયન્તી માલા.
 કેા કુમારી સંકેલી લઈ
 હૃદયવસનમાં સંચે,
 સુલગાનો સુન્દર તનુહાર
 રમણે તેમ હૃદયે સ્થાપ્યો.
 તહેના ગાલ ઉપરથી
 લલ્લારેખાઓ ઘોઈ,
 તહેના મુખનું સુધાપાન લીધું,

લોલ લોચનમાં વિરાજતા
 પ્રાણને વળી વળી ચુમ્મયો,
 ચન્દ્રપાંખડી શા લલાટપ્રદેશેથી
 પરમ સૌભાગ્ય પીધું,
 વસન્તદાનનો આદર કીધો.
 ફૂલની પૂતળી શી સુભગા
 રમણને રમાડવા દેતી.
 ઉઘડી ઉઘડી મીંચાતાં
 તહેનાં નયનકમલમાં,
 તહેના મૃદુ દેહસંકેચમાં,
 ધ્રૂજતા અધરપદલવમાં,
 અન્તર્યામી સ્નેહસાગ્રાજ્યની
 રમણ સાક્ષી અનુભવતો.
 લાડકડી ફૂલવેલીને અનિલરાજ
 અડપલે અડકે,
 રમણ એવું સુમધુર સ્પર્શતો.
 ચન્દ્રકિરણ ઝીલતાં ઝીલતાં
 કુસુમપત્ર ઉઘડે ને જૂલે,
 રમણની રસકાન્તિ સત્કારતાં
 તહેવાં સુભગાનાં લોચન વિકસતાં.
 વસન્તના સુવર્ણકટોરા શાં
 સુરેખ ચંપકકુસુમોમાં

પ્રભાતની ગૌર પ્રભા ઢળે,
કાંચનવર્ણી સુભગાની શોભામાં
પ્રીતમનો પ્રેમાત્મ તેમ ઝરમરતો,
હૈયામાં ઉતરતો.

“સખે ! આમ ને આમ
એકબીજાની કરદતામાં
સ્વર્ગે સંચરીએ તો કેવું ?”

“સ્વર્ગ ? સુભગા !
સ્વર્ગ ને સ્નેહ શું જૂજવાં છે ?
જૂજવાં હોય તો શું લેશો ?
સ્વર્ગ કે સ્નેહ ?”

“સખે ! ક્ષમા કરશો ?
આમ ને આમ પ્રેમઉછંગે
પ્રભુ રહેવા દે તો
સ્વર્ગની શી પરવા છે ?
સ્નેહદેશના ઉત્કર્ષઉદ્ધાસ
દેવભૂમિ જેવા નથી શું ?
સ્વર્ગવાંછના એ માટે છે કે
સ્વર્ગ સ્નેહભૂમિ છે:
પરમ ઉદાર, પરમ સાત્ત્વિક.

આકી તો સ્નેહી ને સ્નેહ
તો દેવ ને દેવદેશ જ છે સ્તો.”

પુનરપિ રમણે સખીને
હૃદય સરસી લીધી,
ચાંપી ચાંપી જીવમાં જડી.
ફરી ફરી ચુમ્બન દીધાં,
ફરી ફરી પ્રાણ પીધા.
નક્ષત્રરાશિ શી મંજરીમાલામાં,
વસન્તરાણીની પટવલ્લરીમાં,
હોલતી ઘટામાં, વનવનમાં,
‘પ્રેમ’ ‘પ્રેમ’ થઇ રહ્યું,
કંઈક નવલ ઓજસનાં કિરણ
સ્ફુરતાં લાગ્યાં.

“પ્રાણની પરમ ચેતના/
તે પ્રેમ છે, સુભગા !
પવિત્રતાનાં ઉન્નત સત્યો
સ્નેહીને દર્શન દે છે.
તહેમારું રસજ્ઞાન, સુભગે !
હું જગતને જણાવીશ,
મહારી વેણુમાં વાઈશ.”

ભર્યો ભર્યો મેઘ
 વિઘ્નલતાને જોળે લે,
 પ્રણયપ્રભાની વેલડી શી પ્રિયને
 તેમ રમણે અંકે મૂકી.
 ઠાળી ક્રોચલ શી મોરલી
 હાથમાં લીધીઃ
 ભર્યે ભર્યું, નીચે ભર્યું,
 દિશામંડળમાં ભેઠ
 સ્નેહાંગુલી શી અધરે ધરી.
 રસસંગીતમાં પ્રાણ ફૂંકતો
 પણ ઓચિંતો અટક્યો.
 અનેરાં ગહન ગીત
 ક્રોચલ લલકારતી હોય,
 મીઠી ખુદી હલકે
 વસન્ત સ્નેહગાન ગાતી હોય,
 વનના અનિલબાલ
 મંગલ આલાપ આલાપતા હોય,
 તહેવી વિલોલ મોરલીની કેલિ
 સ્ફુવારનાં તેજ વીંધી
 પંદલવપદ્મમાં વહવા લાગી,
 સરજલમાં ઝલકવા માંડી.
 રમણે, સુલગાએ
 વેણુનાદ પારખ્યા, હસ્યાં.

“લમ્બાવેલા સ્વર મધુર આ.
 ઓમ મધ્યે તરે છે,
 પુષ્પે પુષ્પે વિટપ વિટપે
 નૂતન શ્રી ભરે છે:
 જો ! જો ! આંચો વન જગવતો
 પ્રેમભીનો રસેન્દ્ર,
 બહાલી ! તહારી રસિક સખીનો
 રમ્ય સૌભાગ્યચન્દ્ર.”

નમેલું ગુલાબ ખીડેલી કળીને.
 કંઈ ફેટેતાં ફેટેતાં ચુમ્બન દે
 એમ રમણલાલનો ગાલ
 સુલગાના ગાલને અડકતો.

દૂરથી ધ્રુજતો સ્વર આંચો:
 “સુલગા ! હજીય તે
 મંજરીઓ ન લાવી કે ?”

ખરતા તારાની સપ્રભ રેખ શી.
 રમણે સુલગાને ઘટા નીચે મૂકી,
 મનોહર કંદર્પકલાપ શી
 મંજરીઓની કલગી આપી.
 લળ્લભીની સુલગા

એકાકી હરિણી શી
વિલસુ લાણી ચાલી.

“વિલસુ ! વિલસુ !
પીંપળાનું પાન ન ફરકે
એટલી ફરકે છે શાની ?”

સુલગાએ વિલસુ ફરતી
કરમાલા વીંટી લીધી:
ગૂંથાએલી અમૃતવેલીઓ સમી
સખીઓ સરોવરિયે જઈ ઉભી.
કુસુમ્મી ત્યહાં હતી.

“વિલસુ જાહેન ! સુલગા જાહેન !
ત્યહારે હવે આપણે
વસન્ત ક્યહારે વધાવીશું ?”

“હમણાં સૌલાઅસાઈ આવશે,
ને પેલા કદમ્બમાંડવડેથી
ફૂલ લાવી આપશે,
એટલે વધાવીશું, હં !
ફૂલ વિના વધાવાય કંઈ ?”

“લમ્બાવેલા સ્વર મધુર આ.
 વ્યોમ મધ્યે તરે છે,
 પુષ્પે પુષ્પે વિટપ વિટપે
 નૂતન શ્રી ભરે છે:
 જો ! જો ! આવ્યો વન જગવતો
 પ્રેમભીનો રસેન્દ્ર,
 બહાલી ! તહારી રસિક સખીનો
 રમ્ય સૌભાગ્યચન્દ્ર.”

નમેલું ગુલાબ ખીડેલી કળીને.
 કંઈ ફેટેતાં ફેટેતાં ચુમ્બન હે
 એમ રમણલાલનો ગાલ
 સુલગાના ગાલને અડકતો.

દૂરથી ધ્રુજતો સ્વર આવ્યો:
 “સુલગા ! હજીય તે
 મંજરીઓ ન લાવી કે ?”

ખરતા તારાની સપ્રભ રેખ શી.
 રમણે સુલગાને ઘટા નીચે મૂકી,
 મનોહર કંદર્પકલાપ શી
 મંજરીઓની કલગી આપી.
 લલ્લીની સુલગા

એકાકી હરિણી શી
વિલસુ ભણી ચાલી.

“વિલસુ ! વિલસુ !
પીંપળાનું પાન ન ફરકે
એટલી ફરકે છે શાની ?”

સુભગાએ વિલસુ ફરતી
કરમાલા વીંટી લીધી:
ગૂંથાએલી અમૃતવેલીઓ સમી
સખીઓ સરોવરિયે જઈ ઉભી.
કુસુમ્બી ત્યાં હતી.

“વિલસુ ખડેન ! સુભગા ખડેન !
ત્યાં હવે આપણે
વસન્ત ક્યાં વધાવીશું ?”

“હુમણાં સૌભાગ્યભાઈ આવશે,
ને પેલા કદમ્બમાંડવડેથી
ફૂલ લાવી આપશે,
એટલે વધાવીશું, હં !
ફૂલ વિના વધાવાય કંઈ ?”

“લમ્બાવેલા સ્વર મધુર આ
 વ્યોમ મધ્યે તરે છે,
 પુષ્પે પુષ્પે વિટપ વિટપે
 નૂતન શ્રી ભરે છે:
 જો ! જો ! આવ્યો વન જગવતો
 પ્રેમભીનો રસેન્દ્ર,
 બહાલી ! તહારી રસિક સખીનો
 રમ્ય સૌભાગ્યચન્દ્ર.”

નમેલું ગુલાબ ખીડેલી કળીને.
 કંઈ ફૂટેતાં ફૂટેતાં ચુમ્બન દે
 એમ રમણલાલનો ગાલ
 સુભગાના ગાલને અડકતો.

દૂરથી ધ્રુજતો સ્વર આવ્યો:
 “સુભગા ! હજીય તે
 મંજરીઓ ન લાવી કે ?”

ખરતા તારાની સપ્રભ રેખ શી.
 રમણે સુભગાને ઘટા નીચે મૂકી,
 મનોહર કંદર્પકલાપ શી
 મંજરીઓની કલગી આપી.
 લક્ષ્મીની સુભગા

એકાકી હરિણી શી
વિલસુ ભણી ચાલી.

“વિલસુ ! વિલસુ !
પીંપળાનું પાન ન ફરકે
એટલી ફરકે છે શાની ?”

સુભગાએ વિલસુ ફરતી
કરમાલા વીંટી લીધી:
ગૂંથાએલી અમૃતવેલીઓ સમી
સખીઓ સરોવરિયે જઈ ઉભી.
કુસુમ્બી ત્યાં હતી.

“વિલસુ ખડેન ! સુભગા ખડેન !
ત્યહારે હવે આપણે
વસન્ત ક્યહારે વધાવીશું ?”

“હમણાં સૌભાગ્યલાઈ આવશે,
ને પેલા કદમ્બમાંડવડેથી
ફૂલ લાવી આપશે,
એટલે વધાવીશું, હં !
ફૂલ વિના વધાવાય કંઈ ?”

આળાના વાળ રમાડતી
 સુલગાએ ટાપશી પૂરી.
 અણુમીંચી આંખે વિલસુ
 કુસુમ્મીનો કેશકલાપ નિરખતી હતી.

“પણ આ મોરલી
 સૌભાગ્યભાઈની જ વાગી:
 એવી મોરલી કેણુ ખીજું વાય ?
 એ તો પેલા ઝાડ નીચેથી નીકળે.”

ધવળ મેઘના ડોલતા શિખર શો
 ગમ્ભીર રમતિયાળ ગતિથી
 સૌભાગ્યચંદ્ર આવતો હતો.
 આંખાની ઊંડી લીલી કમાનમાં
 પાછળના ભૂરા ગંગનપાટ ઉપર
 તહેની સારસપ્રતિમા લલિત દર્શાતી.
 વસન્તે સૂકા મહેર
 તહેના ચરણમાં પાથર્યા હતા.
 મોરલી વગાડતાં વગાડતાં
 એની રસઆંજી આંખો
 વનપદ્મવમાં તેજ ઉડાવતી.
 સરોવરિયાની કુંજમાં આવતો

સુલગાએ તહેને જોયો.
 વિલસુનો વિનિત પ્રાણ
 ઢીઢીઓમાં ચમકતો હતો.
 તહેની ઉપર તીરછી નજર નાંખી
 સુલગા હશી પડી,
 તહેને સોડમાં લઈ ચાંપી.
 પછી કરલતા ઉઠેલી લઈ
 ધીરે પગલે આગળ ચાલી.
 સખીપ્રેમ તહેનાં પગલાંને પ્રેરતો.
 જરી આગળ જઈ
 પ્રકુલ કૂલછોડ સખી
 એક કૂલછોડ પાસે ઉભી.

“સૌભાગ્યલાઈ !

પેલાં કદમ્બકૂલ લાવશે કે ?”

ગુલાબના ક્યારામાંથી ઉપડતા

બુલબુલના બોલ શો

સુલગાનો મીઠો કંઠ

સરોવરિયું વીધી

ઘટામાં ગાળી ઉઠ્યો.

“હા, સુભગા જાહેન !
 પણ કુસુમ્બીને મોકલશે જરા,
 મહારી મોરલી લઈ જાય.”
 ઘટ્ટ પડઘા શો ઉત્તર આવ્યો.

મેના જેવી કુસુમ્બી
 કિલકિલ કલ્લોલતી
 ફૂલપગથારમાં થઈ ઉડી,
 ને પળમાં મોરલી લઈ આવી.
 સૌભાગ્યચન્દ્ર કદમ્બ ભણી વળ્યો,
 ઘડીમાં ગાડી ખડખડાવી
 ફૂલની અંજલી ભરેલો
 નીચે છાયાઓમાં ઉભો હતો.
 દિશદિશમાં ફિરણ ફેંકતાં
 અનંગદેવના રમણદડા શાં
 કદમ્બનાં ફૂલ ઉછાળતો
 તે સરોવરિયે આવ્યો.

“સૌભાગ્યચન્દ્ર !
 મોડા આવવું ને મોરલી વગાડવી !
 હૈયાં કેઈનાં વીંધવાં હોય
 તો હેત નવ હારીએ, હં !

આપો વિલસુખડેનને ફૂલ.
 કુસુમ્મી ! સૌભાગ્યભાઈ
 સહુને વેણુ વાતાં શીખવે છે:
 હુને ય શીખવી છે ને ?”

“હા, એક ગીત શીખવ્યું છે.
 તારા ! ગા, હું વગાડું.”

દેવદેવીઓ આગળ ખેલતી
 પરિમલની પૂતળીઓ શી
 બાળાઓએ સંગીત આદર્યું.
 ન્હાનકડી તારા ગાતી હતી,
 બાળુડી કુસુમ્મી વગાડતી હતી.

સખિ ! નવવસન્ત સુર મધુમધુરા ધીરા લાવશે,
 સખિ ! નવકુસુમો પૂરશે સમીરે સૌરભભાર;
 સખિ ! નવરસીલી કાન્તિ નયનનયનમાં આવશે,
 ત્હારે સંભળાશે કંઈ પ્રીતમના ગુંબર:

ફૂલડાં ! પ્રિયના હૃદયે જઈને ફૂટેજો એટલું.

આંખાવાડિયું શાન્ત હતું.
 લીલી ક્ષિતિજરેખા ઉપર
 ગીતના નાદ ઉઠતા-શમતા.

પરિમલિત અનિલ લહરતો,
 મોરકલા સમોવડા
 બાલાઓનાં પરિધાન લહેકાવતો.
 રોમરોમમાં પ્રોજ્જવલ પ્રગટતા
 વિલસુના પ્રાણને સ્પર્શી સ્પર્શી
 કંઈ અનુપમ ચેતન સળગાવતો.

“ દેવી ! આ ફૂલ. ”
 વિલસુએ પુષ્પ સત્કાર્યાં.

તહેના પરાગપાનનો પ્રશ્ન,
 અન્ય એક મહાપ્રશ્ન સંગાથે,
 વિધાત્રીને પૂછ્યો.

“ સૌભાગ્યભાઈ ! મહેને ફૂલ.
 તારાને એક, એક તારાને. ”

તહેમને અકેકેકું ફૂલ આપ્યું.
 “ ત્યહાં કદમ્બ નીચે બહુ વેરાયાં છે. ”

બન્ને બાલાઓ દોડી ગઈ,
 જાડ નીચે વનહંસ સમી
 ફલમોતીડાં વીણવામાં ગૂંથઈ.

કળી, યુષ્પ, પંદલવ-
 વનલીલા સંઘરતી અન્ય ખાલાઓ
 રોપાઓમાં ઢંઢ ઢતી.
 વિલસુ, સુલગા ને સૌભાગ્યચન્દ્ર
 અટપટા મૈનવતી શાં ઉભાં હતાં.

“સુલગા ! તું વગાડ ને !
 તહેને ય આવડે છે ને !”
 કંઈ સ્વપ્નમાંથી નીગતી જેવી
 ઊંડું ઊંડું વિલસુ ખાલી.

“નહીં” આવડે તો
 આપણે બે ય શીખીશું.
 વેણુ વાઈ ઉર ડંખતાં તો
 સૌભાગ્યલાઈ સૌને શીખવશે.
 ઉભી રહેજે હં,
 ખીજી મોરલી લાવું રમણલાલની.”

મન્દ મન્દ પગલાં ભરતી સુલગા
 રમણની મોરલી લેવા આવી;
 નાણે પરાગભારવતી
 અનિલની લહરી જતી હોય !

જીવનની ધન્ય પળ જોધ છે ?
તહેનો સત્કાર કેવો કર્યો હતો ?

ઉપર આકાશ નિર્મળ હતું,
મહીં તેજના તરંગ ધૂમતાઃ
નીચે ધરા લીલમલીલી હતી,
મહીં વસન્તના વૈભવ વહતાઃ
પણ વિલસુ કે સૌભાગ્યચન્દ્ર
કંઈ નહોતાં નિરખતાં,
માત્ર આત્માના શબ્દ સુણતાં.

સુખદુઃખ સ્પર્શસ્પર્શનાં છે ?
બાળી ભસ્મ કરતી વર્ત્તિજવાલા
સ્નેહસતીને-ધર્મસતિયાને
કાં દઝાડતી નથી ?
વિલસુસૌભાગ્યચન્દ્રની દેહવદ્લરીઓ
નિકટ પણ નિરાળી હતી,
ઇન્દ્રિયોનાં અંગ સંકેલેલાં હતાં,
લોચનની મનમોહન લગની
પણ નહોતી લાગેલીઃ
સ્નેહદમ્પતી કાં સુખી હતાં ?
સંસારનાં સુખદુઃખ

દેહના સ્પર્શાસ્પર્શનાં નથી,
 પ્રાણનાં સ્પર્શાસ્પર્શનાં છે.
 વિલસુ ને સૌભાગ્યચન્દ્રના
 પ્રાણ પ્રાણને ચુમ્બતા,
 ને સચ્ચિદાનન્દની ઝડી વરસતા.

પ્રાણપ્રાણની રસકથા તે સ્નેહઃ
 વિલસુસૌભાગ્યચન્દ્ર સ્નેહવિમાને ઉડતાં.

અધક્ષણ વીતી, ક્ષણ વીતી;
 ચેતનના અનામી યોગ
 પૃથ્વીની જડતામાં ચિરંજીવી છે કંઈ ?
 પ્રભાતનાં પ્રકૃલ્લ પોયણાં સમી
 ઢળેલી નેત્રપાંખડીઓ ઉઘડી,
 મૃદુમધુરાં કીકીનાં કિરણ
 અન્યોન્યને મુખડે રમવા લાગ્યાં.
 ક્ષણ વીતી, બે ક્ષણ વીતી;
 વિલસુને વદને પ્રેમઉખા ચહુડી,
 ને નયનો નયનોમાં ડૂબ્યાં.
 એ પલકના પ્રેમદોર ઉપર
 કંઈ કંઈ નટવર નર્તી ગયા.
 ‘ નાથ ’ કહી વિલસુ નમી પડી.
 શતઝરણો ફૂટતી દ્રવવા લાગી.

“ સ્નેહ ફેરવતી આંખડલી
 ઠહમ્મના ફૂલ સરિખડી
 વિલોલ જવલે છે:
 વિલસુ ! તહમે જાણો છો ? ”

ફૂલભારવતા પાલવથી
 નમેલી લતા શી વિલસુ
 આંખડી આવરી ઉભી,
 વસન્તને ય વિસરી ગઇ.

“ તહમારાં ખાલનયનો પર, વિલસુ !
 દેવાંગનાઓની શ્વેત પાંખો ઝઝૂમતી,
 ઓળા પાડતી, કાન્તિ સીંચતી.
 સહસ્રકોટીં ફિરણવન્તો સૂર્યરાજ,
 ચન્દ્રિકાના અમૃતસરોવર શો
 પ્રશાન્ત રસનિધાન સોમદેવ,
 ઉડતી નર્તતી વિદ્યુલ્લેખા,
 સ્મિતસોહાગી મેઘધનુષ્ય,
 પ્રભાના પાલવ પાથરતા ધૂમકેતુ;
 ગગનમંડલે વિહરતી સહુ તેજમંડલી
 તહમારી કીકીને તટ ઉતરતી,
 અમેલી વિભૂતિએ વધાવતી.

આલે ! તે વિલાસભૂકતાં લોચન,
તે નાનાભાવશોભતી કીકીઓ
આજ મહારા ઉપર હસે,
જરી-સહજ-મીઠું કંઈ લટે,
એટલું મહારૂં સૌભાગ્ય છે ? ”

“ કાલાવધેયે ય એના એ રૂંદેશો ?
સૌભાગ્યચન્દ્ર ! મહારી આંખોમાં
તે એવું શું દીઠું છે, રૂંદેશો ? ”

સૌભાગ્યચન્દ્રની પાછળની
વસન્ત ઉપર હસતી હસતી
વિલસુ ખેલ ખેલી.
ભાંડા ભાંડા કે તત્ત્વનાં
દેવમન્દિરે કંઈ દર્શન લેતો હોય,
સૌભાગ્યચન્દ્ર એવો એકદશી હતો.

“ કરુણાભર્યા કૃપાકટાક્ષ,
નિર્મળા વિલાસવૈભવ,
સ્તિગ્ધ કેમળું હૃદય,
સ્વર્ગગીત ગુંજતો આત્મ,
અનન્ત વિશ્વનો સાર,

મધુર પ્રેમ, પ્રભુતાઃ
પ્રિયતમે ! તહમારાં નયનમાં
‘સહે’ તે સહુ દીકું છે.
તહેમના આદેશ ઉકેલવા,
તે નયનના સન્દેશ સહમજવા,
એ જીવનની સૌભાગ્યશોભા છે. ”

નીતર્યા મેઘ સમોવડી
સૌભાગ્યચન્દ્રની મુદ્રા દીન હતી.
વિલસુ તે સહી ન શકી,
આંખડલી મીંચી દીધી,
છન્દ્રદંડના ખંડ સરિખડી
તહેના હૃદયે પડી વિરમી,
તહેની આંખી મલીન રેખાને
નવરંગ એાજે અજવાળી.
એ પ્રેમયુગલનાં દર્શન કાળે
વનનયન શાં કુસુમો
રોપાએા ઉપરથી ડોકિયાં કરતાં.
સહવાર આથમતું હતું,
શીતળી છાયાએા સંકેલાતી.
પ્રભાકિરણો ઉજ્જ્વળ થતાં
દિશાએાએ ખાંધેલા અનિલ

સ્થંભી જતા હતા.

કુસુમોને મુખડે પામરતા પથરાતી;

પ્રકૃતિને વિરાટદેહે

દિનચર્યાનો થાક ચહુડતો હતો.

છતાં ભું ભું નર્તન્તો ભુંગરાજ

કાં મદલોલ ડોલતો ?

ને વસન્ત ઘડી :નીંદરતી

ત્હારે આ મનુકુંડાં

કાં પ્રભા સમ પ્રકુંડલતાં ?

એવું હશે કે

આત્માની રસવસન્ત ખીલે

તહેની વનવસન્ત ખીલો વા કરમાવ ?

અન્તરમાં અમીનાં સ્રોત સ્રવે

તહેને જલ છાંટો કે જવાલા ?

“ પ્રિયે ! પ્રિયતમે ! વિલસુ !

તહમારું સૌભાગ્ય અખંડ રહો !

પ્રભો ! તહેમના પ્રેમને યોગ્ય

આ પથરને પમરાવ. ”

વિલસુને સત્કારતા સૌભાગ્યચન્દ્રે

આકાશભેદી દષ્ટિ ફેંકી,

ઉરનો અભિલાષ ઉચ્ચાર્યો.

પ્રિયતમના શબ્દ સુણી
 સ્વપ્નદેશથી વિલસુ જાગી-ઉતરી.
 જલમાંથી ઉપડતા કમલ શી
 ઊર્ધ્વમુખ સુકુમાર વિલસુ
 સૌભાગ્યચન્દ્રને નિહાળી રહી.
 દૂહાડમના ફૂલનો અમીરસ
 ટોકિલા પ્રાશે એવું
 અધરદલને ચુમ્બન દઈ
 અન્તરમાં અનેરી કેલિ જગાડી
 વિલસુ છુટી પડી.

“સૌભાગ્યચન્દ્ર ! ક્ષમા કરજો.
 હૃદયનાં પૂર ધમેધમે .
 ત્યહાં અખળાનું શું બળ ?
 સ્નેહદીનતા તહમારી ન સહી શકી.”

“વિલસુ ! દયા, કૃપા, ક્ષમા
 એ દેવના ભાવ છે,
 તમ સમાં દેવસત્તમનાં એ દાનઃ
 હું મનુષ્યાલ પાસે કાં યાચો ?
 વિષવતું કહો છો તે
 વિશ્વ પણ એકે દિન

આપણી યુગલતા કબૂલશે.
 હૃદય'ગમે ! પ્રભુની પૂજા આદરે
 ત્યહારે મહત્તે સંભારજો.
 પ્રભુજીના દરબારમાં તો
 આત્મદાનને ઘન કહે છે;
 શુદ્ધ, સત્ય ને સાત્ત્વિક.”

“સૌભાગ્યવન્દ્ર ! પ્રભુને ત્યાં
 કેાઈ વૈધવ્યદશામાં નહીં હોય ?”

“ સરલ બાલે ! પ્રભુનું ધન
 પ્રેમનું પરમ મન્દિર છે;
 ત્યાં એકલદશા દેવી ?
 ત્યાં સૌ એકલીએ વિદુરે છે.
 નથી ત્યાં કૌમારના કન્યા,
 કે નથી વૈધવ્યની વિદુરના
 રમસૌન્દર્યના શ્રેણીદંડ
 પ્રાણને પ્રસન્ને છે નહીં.”

“વિલસુ ! ‘ પણુ ’ ‘ ત્યહારે ’
 એ ભ્રમણાની અન્ધારી છે,
 અશ્રદ્ધાની નિરાંશા છે,
 સ્નેહઘાતનું પાપ છે.
 વિશ્વના સકલ હસ્તમેલાપન
 પ્રભુને-કે જગતને ચ તે-
 લગ્નચોપડે નથી મંડાતા:
 પ્રેમલગ્નને વધામણાં દે છે
 શું જગત કે શું જગતનો સ્વામી.
 પ્રેમલગ્નની વિધવાને
 પુનર્લગ્ન સમું પાપ નથી;
 દેહલગ્નની વિધવાને
 પ્રેમલગ્ન સમી મુક્તિ નથી.
 તહમારો મહારામાં સ્નેહ હોય તો-”

“ એવું મા બોલશો,
 એવું મા બોલશો, સૌભાગ્યચન્દ્ર !
 એવું ફૂર મા બોલશો.
 અદ્વિતીય પ્રેમપુણ્યે તહમને પૂજું છું,
 તહમે મહારા જીવનની પૂણિમા છે,
 મહારા સૌભાગ્યના ચન્દ્ર છે. ”

નવરંગ ફૂલડાંની વેલ શી
વિલસુ સોલાગ્યચન્દ્ર ઉપર લંચી પડી,
વૈજયન્તી માળા સરીખડી

સ્નેહરાજને કંઠે ઝૂલવા લાગી,
હઠંટે હઠંડાનાં જલ અભિષેકતી.

“ દેવિ ! ક્ષમા વિનવું છું;

તહમારા હૃદયની સુકુમારતા
જ્ઞાનાટવીમાં વિચરાવતાં વિસર્યો.

જ્ઞાન કર્કશ હશે શું ?

દાંતને કર્કશ લાગે

તે ભોજન નહીં,

આત્માને કર્કશ લાગે

તે સત્ય નહીં.

સૌભાગ્યના સૌભાગ્યનાં રાણીજી !

જગતે સુન્દરીસંઘ બે વિધના છે;

સરિતાને આરા તો બે જ હોય;

સ્નેહને આ તીર ને સ્નેહની પાર;

કુમારિકા અને લગ્નપ્રતિની.

‘ વિધવા ’ એ શબ્દભ્રમ છે,

વસ્તુસ્થિતિનો વિપર્યય છે.

/ સંસારલગ્ન પ્રાણેલી સુન્દરીઓ

કંઈક કુમારિકાઓ હોય છે,
 સંસારે કુમારી માનેલી બાલાઓ
 કંઈક લગ્નપ્રતિનીઓ હોય છે.
 દેવિ ! તહમે કુમારાં છો,
 મુલગા ખડેન લગ્નપ્રતિની છે.
 આપણાં લગ્ન થશે- ”

“ હજી લગ્ન બાકી છે ? ”

ઉપાનો પાલવ એક કરમાં લઈ

તહેનું કેસરવરણું સૂર્યમુખ
 દિનરાજ બીજે કરે; ઉપાડે,
 દેહલતા એક કરકિરણે એમ સંઢેલી
 પ્રેમપાંદડી શા કપોલે
 બીજે કર ચાંપી
 સોભાગ્યચન્દ્રે વિલસુનું
 મુખારવિન્દ ઉપાડ્યું.
 અશ્રુનાં બિન્દુ લહોયાં
 ને કીકીને પુનઃ પ્રકાશથી આંજી.

હર્ષનાં પણ અશ્રુ કાં હશે ?

હર્ષશોક ઉભયનાં ઝરણ
 મનુરાજ ! એક સરોવરમાંથી વહે છે,

ને તે સરજલ હર્ષશોકનાં નથી.
 રાજમહારાજના રાજતેજને
 હર્ષ મા દુઃશેષો, શોક મા દુઃશેષો;
 ઉત્કર્ષના આરોહઅવરોહે ડોલનતાં
 પરમ કલ્યાણનાં નીર છે તે.

“ કેવી સોહાગી પળ !

અહા ! સૌભાગ્યનાથ !

એક દિવસ રજની રાણીના લલાટે
 પૂર્ણિમાનો ચન્દ્ર રાજતો મહેં જોયો છે;
 શું હૈની ભરછક લહરીઓ !

શું હૈની આહ્વાદક રેલમછેલ !

સૌભાગ્ય ! મહારે ભાગ્યે

એથી એ સુન્દર વિરાજજો, હં !

અલખેલા મહારા રાજવી !

કુમારી તો અમાસની રજની:

એકલી ને અન્ધકારને વગડે:

મહારા દિનનો તો દિનમણિ ઉજ્યો:

સુન્દર, શાશ્વત ને રત્નેહસલૂણો.

કુમારાનાં જીવનખેલન, નાથ !

મહેને નથી રૂચતાં હમણાં હમણાં.”

“પ્રિયે !—માફ કરજો, દેવિ !”—

“હા, પ્રાણાધાર !”

“પ્રિયતમે ! રસિક, મનગમતી

પ્રેમ પરમ પરતન્ત્રતા છે,

આત્માની અર્પણદીક્ષા છે,

પુરુષપ્રાણે સુન્દરીનું સ્વામીત્વ છે.

ઝળહળતો પ્રચંડ સૂર્યપ્રતાપ

વિહાસિની ચન્દ્રખાલાને હથડે ઢળી

મનોહારી મહિમાવાન જ્યોત્સિનકા સમ

પરાવર્તને વિશ્વમન્દિરે સ્ફુરે છે:

સ્વચ્છન્દ વ્યક્તિભાવની તહેવી

પ્રતાપવન્તી કૌમારની વિલાસવૃત્તિ

પ્રિયહૃદયે સંચરતાં

પ્રેમભાવનારૂપે પુનરુદય પામે છે.

સ્હાઈ કૌમાર, સ્નેહસુન્દરે !

તહમારા રસાત્માને અધીનું છું.

શરણે છે, ઉદ્ધારજો, દેવિ !

ચરણે છે, ઉછેરજો, વિલસુ !”

“પ્રિયતમ સૌભાગ્યચન્દ્ર !

આંખાડીમાં અવનવું આવે છે.

નિર્મળા વ્યોમસાગર ઉપર
 કે વિહરન્તી દિગ્વાસિની શી
 તારાસખી તરી આવતી હોય,
 નીલઘેરા સરોવરજલમાંથી
 મોતીની સેર સરિખડી
 તેજની કિરણરેખ ચહુડતી હોયઃ
 એવું કંઈ દર્શન દે છે.”

“દેવીની રસિકતાની
 પ્રિયતમે ! તે પ્રતિરેખ છે.
 આજ આપણી રસપૂર્ણિમાનું ધર્વઃ
 સૂર્યચન્દ્રની કિરણધારાઓ, પ્રાણ !
 સન્ધ્યાએ એકબીજામાં ઢળે છેઃ
 બ્રહ્માંડમેળલા : શી રસમાલા
 આત્મકિરણો ગૂંથે છે, વિલસુ !
 તે રસમાલા આપણી વરમાલાઃ
 વિધિઆચાર તો, રસિકે !
 સંસારજ્ઞાનની સંજ્ઞાઓ છે.
 પ્રકાશના મહાધોધ સમાં
 વિલસુસૌભાગ્યચન્દ્રનાં ભવન
 હુંવે ભવ્ય ગીત ગજવશે.
 વિશ્વરક્ષી આકાશનાં ગર્હવર

તહેના પ્રતિઘોષ પાડશે,
 અને દેવલોકમાં જાણ થશે
 કે મર્ત્ય સૃષ્ટિના સુખસાગરને તીરે
 એ દેવખાલકેાનું સ્નેહલગ્ન થયું.
 પ્રિયદર્શને ! આપણા જીવનની
 આ પરમ ધન્ય પળ છે,
 દેવજીવનની એ ઉદયરેખ છે.”

વિલસુનું મસ્તકકમલ
 સૌભાગ્યચન્દ્રના ઉષા શા હંધડે
 શુક્રમુખ શું વિરાજતું હતું.
 નીલમણિને માણેક ચુમ્બન દે,
 વિલસુના નયનદલે તહેવી
 સૌભાગ્યચન્દ્રની અધરપાંખડી
 ઝેસી ઝેસી ઉડી જતી.
 પ્રેમયુગલને વધાવતી
 પાસેનાં કુંજફૂલમાંથી
 ધીરી ધીરી ખંસી જાણ.
 કુમારીએ એક ચુમ્બન લીધું,
 છૂટા પડતાં સૌભાગ્યચન્દ્રે
 ફરી તહેનો નયનપ્રેમ પીધો.
 નવલ રસ નીંગળતાં-ઉર લઈ

પ્રીતમપ્રિય વિખૂટાં પડ્યાં.
 રસવિધાત્રી વસન્તિકા,
 વિલાસવિહાસતું વિમલ વ્યોમ,
 વનનાં નિર્દોષ કુસુમો,
 તહેમના હૃદયભાવ ઉપર
 સ્મિતવતી દષ્ટિથી જોતાં હતાં.

કૂલડાંમાં રમતી સુલગા આવી.
 કંઠમાં મંજરીઓની માળા હતી.
 સંગમાં રમણ હતો,
 તે ઠલોલતી મોરલી વાતો.
 સૌભાગ્યચન્દ્ર ને રમણનાં
 નયન નયનમાં ઢળ્યાં,
 પ્રાણ ઉડી પ્રાણ શું
 વાતો કરવા લાગ્યા.
 રોહસામ્રાજ્યે વિહરતી
 વિનીત વિલસુને સુલગાએ
 રહોડમાં-હૈયામાં લીધી.
 મોરલીની મોહનીમાં રમણે
 વસન્તગીત ગાવા માંડ્યું.
 સહુનાં હૃદય ડાલવાં લાગ્યાં,
 અલૌકિક કે ભાવનાને હિન્ડોલે

મદભર હિન્ડોલવા લાગ્યાં.
 સંગીતસ્ત્રોતને મધુરે આરે
 હરિણનાં વૃન્દ વૃન્દ ઉભરાય,
 સન્ધિકાના સરૌવર ઉપર
 તારલીઓ અન્તરિક્ષેથી ઉતરે,
 ફૂલપલ્લવની સુગન્ધોમાંથી
 કંઠમ્બસહકારની ઘટાઓમાંથી,
 અદૃશ્ય કુંભેના સુખસોહાગમાંથી,
 તેમ વેરાયેલી વસન્તવિલાસિનીઓ
 મોરલીના ગહન મન્ત્ર પીવા મળી.
 વસન્તફૂવારાની કુસુમરંગી ધારાઓ શી
 રંગલીની નવરંગ બાળાઓ
 વેણુ સાંભળતી ઉભી.
 સૌભાગ્યચન્દ્રે પણ કુસુમ્બી પાસેથી
 મોરલી લીધી, છેડી:
 પ્રેમાત્માઓના હૃદયગીત શા
 બે ય મોરલીઓના સુરસંવાદ,
 એક પાંખીની બે પાંખ શા,
 લિન્ન છતાં અલિન્ન ઉડવા લાગ્યાં.
 કેઠક સખીઓએ કંઈક ફૂલ
 આદરથી આપ્યાં,

કેાઈકે સખીઓએ કંઈક ફૂલ
 આદરથી સત્કાર્યાઃ
 હૃદયના સુકુમાર ભાવ સમાં
 કંઈ કંઈ કુસુમો કેરી
 રસદહાણી થઈ રહી.
 છાબમાંનાં મોરખાંખડિયાં ઉઘડ્યાં.
 વસન્તપૂજનની વેળા
 થઈ જણાતી હતી.
 મહાભર્ગવતા સૂર્યતેજમાં
 પ્રતાપ બમ્બેા હતો.
 સરોવરનાં નીર થંભ્યાં હતાં.
 શાન્ત અનિલપગથારે લસતા
 રાજકોટિલના શબ્દ સંભળાતા.
 પરાગ સ્થિર હતો.
 ઉષાભર્યાં પયોધ શાં
 આછા અંચળ ઉડાવતી
 બાળાઓ ધૂમવા લાગી.
 ગ્રેટપ્રીટન જેવડા ન્હાનકડા
 ખેડેલાં સરોવરિયાને વધાવ્યું,
 સરોવરમાંનાં કમળોને વધાવ્યાં.
 નિર્મળા, ભૂરા, પ્રભાવન્તા,

મદભર હિન્ડોલવા લાગ્યાં.
 સંગીતસ્તોતને મધુરે આરે
 હરિણનાં વૃન્દ વૃન્દ ઉભરાય,
 સન્ધિકાના સરૌવર ઉપર
 તારલીઓ અન્તરિક્ષેથી ઉતરે,
 કૂલપલ્લવની સુગન્ધોમાંથી
 કદમ્બસહકારની ઘટાઓમાંથી,
 અદૃશ્ય કુંભેના સુખસોહાગમાંથી,
 તેમ વેરાયેલી વસન્તવિદાસિનીઓ
 મોરલીના ગહન મન્ત્ર પીવા મળી.
 વસન્તકૂવારાની કુસુમરંગી ધારાઓ શી
 રંગભીની નવરંગ બાળાઓ
 વેણુ સાંભળતી ઉભી.
 સૌભાગ્યચન્દ્રે પણ કુસુમ્બી પાસેથી
 મોરલી લીધી, છેડી:
 પ્રેમાત્માઓના હૃદયગીત શા
 બે ય મોરલીઓના સુરસંવાદ,
 એક પંખીની બે પાંખ શા,
 સિન્ન છતાં અસિન્ન ઉડવા લાગ્યા.
 કેઠક સખીઓએ કંઈક કૂલ
 આદરથી આખ્યાં,

કોઈક સખીઓએ કંઈક ફૂલ

આદરથી સત્કાર્યા:

હૃદયના સુકુમાર ભાવ સમાં

કંઈ કંઈ કુસુમો ફેરી

રસદહાણી થઈ રહી.

છાબમાંનાં મોરપાંખડિયાં ઉઘડ્યાં.

વસન્તપૂજનની ચેળા

થઈ જણાતી હતી.

મહાભર્ગવતા સૂર્યતેજમાં

પ્રતાપ જામ્યો હતો.

સરોવરનાં નીર થંભ્યાં હતાં.

શાન્ત અનિલપગથારે લસતા

રાજકોકિલના શબ્દ સંભળાતા.

પરાગ સ્થિર હતો.

ઉપાભર્યાં પયોધ શાં

આછા અંચળ ઉડાવતી

ખાળાઓ ધૂમવા લાગી.

ગ્રેટપ્રીટન જેવડા નહાનકડા

પહેલાં સરોવરિયાને વધાવ્યું,

સરોવરમાંનાં કમળોને વધાવ્યાં.

નિર્મળા, ભૂરા, પ્રભાવન્તા,

વસન્તની આછી ઝોઢણી શા
વાદળને વધામણાં દીધાં.

સરોવરે ફરતા પ્રકુલ્લ ક્યારાઓ ઉપર
કુંકુમનાં છાંટા નાંખ્યા,

પરિમલનાં પૂર સત્કારી
સત્સેવાના પ્રતિપૂર વર્ણ્યા.

સહ બાલાઓનાં હૃદય
પૂજાભાવે પ્રદીપ્ત હતાં,
વદને આનન્દતેજ હતું.

શૃંગારશ્રી શો કદમ્બમાંડવો,
ગમ્ભીર સોહાગવતી વનકુંજ,

હિમાલયની શૃંગસખી સમી
વૃક્ષવૃક્ષમાંની વાદળશાખા,
વિલોલ વિભૂતિવન્તા

માનવજૂના સુન્દરતાના મંડપોઃ
સહ ઉપર અખીલ છાંટતી,

શુલાલની મૂઠીઓ ઉડાડતી,
બાલાઓ ઉર વારતી.

બાલ રોપ, વનના છોડ,

સુવાસિની પુષ્પલતાઓ,

તેજનયન શી ઉઘડતી કલિકાઓ,
પહેલ્લી જ વાર મ્હોરતો

યૌવનને ઉમરે પગ માંડતો
 મનોહારી ન્હાનકડો સહકાર,
 ને તહેની પાછળ અનેરું પમરતું
 લઘુમુખ ચન્દનવૃક્ષઃ
 વસન્તની વિશુદ્ધ લીલાને
 કુમારિકાઓ ફૂલડે અભિનન્દતી..
 આંખાઓના ઝૂલતા ફાલ,
 ખેતરોની સૂકાતી લીલાશ,
 હાથીઆ થોરના કંટા,
 લીલમડી ધરોનાં મુખમલઃ
 સ્થલે સ્થલે ખાલસુન્દરીઓ
 અક્ષત રસ પામી
 અક્ષત ચહુડાવતી.
 પ્રહ્લાન્ડના અણુરેણુમાં વિહરતી
 વરવસન્તને વન્દન વન્દી
 દિશદિશ અજવાળતા સૂર્યદેવને
 પૂજાઅર્ધ સમર્પતી.
 તેજ, ઉષ્મા, સૌન્દર્ય, સંજીવનમાં.
 કલ્લોલતી ખાલાઓ,
 ચંડોળના સમુદાય સમી,
 પાછી સરોવરતટે મળી.
 વનાત્મના પ્રસન્ન વાત્સલ્ય શી

શીળી અનિલલહરી આવી,
વસન્તની આશિષ શો
મીઠડો પરાગ વાયો.

“વીસરી રે વીસરી,
વિલસુ આજ વીસરી.”

“શું ? રમણ ! શું વીસરી ?”

“અમીનાં ંહેણુ ંહેતી
કેઠિલની ંંસી, વિલસુ !
મુલગ ! વિલસુ વીસરી હો”

“ભલે અમે વીસર્યા :

ન વીસરે એવી કીટ
વહુ લાવજે હં, ભાઈ !”

સૌ હશી પડયાં.

ને વિલસુમુલગાને
નેત્રખાણુ એકે મારી
રમણે ગુલાબરંગી મુખ
સૌભાગ્યચન્દ્ર ભણી વાળ્યું,
ને પ્રાણપ્રાણની વાર્તા
નાચતી કીકીઓએ કીધી.

“વિલસુ ! મા મૂંઝાવ હં !
 રમણુ તો નિરર્થક નિર્દય છે.
 કોઈને કચ્છાંકના પ્રકાશ ગમે છે,
 તો કોઈને કચ્છાંકના પરિમલઃ
 એકને શોભા આકર્ષે છે,
 તો બીજાને ગમ્ભીર ધ્યાનયોગ
 ને ઉર્ધ્વમુખ ગૌરવમહિમા.
 કોઈ સુખસેવના સાધે છે,
 તો કોઈ સૌન્દર્યસિદ્ધિઃ
 કોઈ પ્રવૃત્તિ, કોઈ સહલાવ,
 કોઈ સ્નેહના સોહાગ શોધે છે.
 શ્રેયનાગ જેવાં વસન્તનાં ચે
 સુહૃદ્ સુખ ને મણિ છેઃ
 વિષદંશ વણુપામ્યે
 મણિ ઉતારી મુગટ ખડેરવાનું
 વર વસન્તવ્રત છે.
 એકે ઝરણુનું પાણી પીનારે
 નદીનું પાણી પીએ છે.
 દૂલ, ફાલ કે કોયલઃ
 એકને સન્માનતો યજમાન

વસન્તનું આતિથ્ય આદરે છે.
કવિતાની ખંસી શી કોકિલનું
રમણુ ! તું પૂજન આદર ત્યહારે. ”

કિલકિલાટતી ખાલાઓનું
હસવું ઢળ્યું, ઉછળ્યું:
જાણે મોતીના થાળ વેરાતા હોય.

“ પણ, રમણુલાલ !
અમે નથી વીસર્યા કંઈ:
વિલસુ ખડેનને અમૂંઝવશો મા.
જગતકુંજે અમોલ ખોલતી
કોકિલ કે કવિતાની
ખંસી એક જ નથી હો !
સંગીત શી વિલાસતી
સુલગભાઈની ખંસરી છે:
દેવવાણી શી મીઠડી
અમારાં હૈયાંની વેણુ છે.
પરકુંજેના પરભૂતના ખોલ
છતાં અમે સાદર સન્માનશું.
સ્વના પાઠ શીખવ્યા, રમણુલાલ !
પરના ક્યહારે સહમજાવશો ?
વિલસુ ! ચાલ, ખંસી વધાવ.

મુલગલાઈ ! જરા આવો,
અનેરા બહુઈલમકી લકડી-
ખંસીને અધરે મૂકો.

ખડેનો ! શાણાઓ શીખવે છે કે
પ્રહ્લાંડે શબ્દપ્રહ્લ ગાતે છે:
તો ખંસીના બોલ વધાવો.”

ફરી મોરખાંખડિયાં ઉઘડ્યાં,
ફરી મોનારૂપામાંથી
સેવાની સામગ્રી પ્રગટી.
ફૂલછાઓમાં ફૂલડાં અખૂટ લાગ્યાં.

“દોયલને બોલાવ, રમણ !
આંબે આંબે બેઠી છે:
તહેને આવડે છે એવું તો.”

“દોયલને બોલાવતાં
કેને નથી આવડતું ? મુલગ !
હિયાની દોયલ તો સહની
વણબોલાવી ચે બોલે છે.
દોયલ બોલાવવાની મહેને
આણ્ય છે મહારી ખડેનની.”

“ખડુ ખડેનનાં કહ્યાં માનતા હશે.
ચાલ, ડાપણુ આટપ.”

અન્તરિક્ષે એક મીટ ભરી

મોરલી રમણે અધરે માંડીઃ
સુલગાના નેત્રમાં હસી
વેણુને દંશ દીધો,
તે મહીં કોયલ બોલાવી.
પલકમાં તો ખલક કલ્લોલતું જાગ્યું.
સકલ અમ્બકદમ્બકુંભેમાં
સલ્લોલ લલકાર હલકી રહ્યો.
એક બાલાને બોલાવ્યે
અનેક બાલાઓ બોલે,
એક ચન્દ્રકલાની કલા પ્રગટતાં
અનેક તારલીઓની મીટ ઉઘડેઃ
એવી બાલકોલાહલ શી
પ્રભાવન્તી કોકિલકેલિ^૪
ડાળેડાળેથી રેલી રહી.
ગગનપાટે રમતી

પુણ્યદેશની દેવીઓ શી
 વનલીલામાંની રમણીઓ
 એ નિગૂઢ શબ્દસંહિતાને
 પૂજાસામગ્રી ચડાવતી.
 પછી સૌન્દર્યશોભના મુલભાષ્યે
 રમણની મોરલી વધાવી,
 વિશુદ્ધવાસિની વિલસુએ
 સૌભાગ્યચન્દ્રની મોરલી સત્કારી.
 મોરલી ન હતી તેમણે .

કંઈ કંઈ હૃદયમોરલીઓ પૂજી.
 સરોવરમાં જરી જરી જેવડી
 ખલવસન્તની પગલીઓ શી
 રેખાઓ પડતી હતી:

કુમારિકાઓને આત્મસરોવરે પણ
 કોકિલવેણીની મૃદુ નખલીઓ

વાગી, ઉર્મિ પાડી,
 ચિરંજીવી ચિહ્ન માંડતી.
 વસન્તના પરિમલ વાયા:

સરજલમાં, સુન્દરીપ્રાણમાં
 સહજ નિજ લહરો ઢાળી
 ગામલોકને વર્ષવા ગયા.
 અકલ વસન્તગીત તો
 મોરલીમાં વાગતું જ હતું.

મીઠડી,
સાન્તવની,

ભાગ્ય સમ સંજીવિની,

જગજીવનમન્ત્ર શી ઉદ્ધારિણી,

પ્રભુકિરણ સરિખી સકલસંચારિણી,

પ્રાચીપ્રતીચીઃ દિગ્ભુવનઃ સૌની પરમ કલ્યાણિનીઃ

સાત્ત્વિક પ્રકાશને પગલે પધારે વસન્ત જો !

કોયલડી ! તહારી વેણુમાં વસન્ત દેવી સત્કારજો !

૩

પડઘો કયાં પડ્યો ? રસબાલ !

ભેદી ભીષણ જગના દુર્ગ અનિલ કચ્છાં આથડ્યો ?

રસબાલ !

ઉપર જ્યહાં અનહદ બાજે સાજ, ટહૂરવ ત્યહાં ચડ્યો ?

રસબાલ !

સંસ્કૃતિનાં સૈન્ય વ્યૂહો સાંડતાં,

પૂર્ણિમા ને અમાસ નેજા ખોડતાં,

ચશકિરીટી ઇન્દ્ર પુષ્પ વધાવતા,

ગાન્ધર્વ જયનાં ગાનં નિજ વેણુ ભરી વાતા જતા;

આછેરી પીંછીથી પ્રહ્લાંડતીર્થ આલેખિયાં;

ધૂમે પ્રશસ્ત તટે મન્દાકિનીનાં નીર જો !

સુરોઅસુરોની મેદની અખંડ ત્યહાં રાસ રમે,

નૃત્યનેતા અમીમોરલી હલકે સુધીર જો !

પદતાલી ભવ્ય ધમકે મહાગમ્ભીર જો !

કોયલડી ! તહારી વેણુથી અનેરી : વેણુ વાગે

કોયલડી ! સહુ વેણુના વિલોલ શબ્દ જાગે

રમે-રમે ઔદ ભુવનને દહે પરમ ભારતરણ અખધૂ

પડવો ત્યહાં પડવો, રસખાલ !

૪

ફૂલડાંની આંખોમાં વસન્ત ! કાંઈ આંજયું તહમે,

આંજો જાદુગર આંજણ એ મુજ નેન જો !

મહેકતું,

મહેકાવતું,

પ્રાણને ચેતાવતું,

વિરલ સૌન્દર્યે કદી કદી ભાસતું,

પ્રિયનયનની કાન્તિમાં સ્થિર વાસતું,

સ્નેહના સોહાગ સમ સપ્રસન્ન યશસ્વી વિલાસ

ફૂલડાંને ફૂલડાંને પગલે વસન્ત ! પધારજો !

આવ્યાં વને તો દેવી ! આવજો માનવદેશ જો

ચંદાસૂરજ કેરી જ્યોતિ પામરીએ પરિમલે,

આપી જજો એ દેવપરિમલના આદેશ જો !

આવો વસન્ત ! પ્રાણઆંગણના આલ અમે વાળ

૫'

કાચલડી ! મહારે ખારણે હો ખડેન ! કાલ ખોલી જજે !

કાલે મહારે ઘેર પ્રભુજીનાં વરદાન જો !

કાલે મહારે ઘેર વસન્તદેવી મહેમાન જો !

કાચલડી ! તહારી મોરલીનાં વીંધે ખડેન ! ખોલી જજે !

વીંધે વીંધે તે વહે બહાલમ કેરાં વેણુ જો !

વીંધે વીંધે તે કહે બહાલમ કેરાં કહેણુ જો !

કાચલડી ! મહારે ખારણે વસન્તમન્ત્ર ખોલી જજે !

સૂરજમાલા શી ખાલાઓ

પોતાની જ છાયાઓમાં

અને સૂર્યતિજમાં રમતી હતી.

વસન્તગીત વનલીલાશે વહતું,

પત્રગુચ્છમાં, ફૂલમંજરીઓમાં

મહાધ્વનિ પાડતું,

વનના વૈભવ ઉપર તરતું.

ઉડતાં ગાતાં થાકી જઇ

મેનાઓ ઘટામાં ભરાય છે;

સહ ખાલિકાઓ પંખી

આંખાના લીલા મંડપ નીચે મળી.

“વિલસુ જહેન ! વિલસુ જહેન !

વસન્તચન્દ્ર વધાવવા ક્યહાં જશું ?”

આંખાની ડાળ ઉપરથી

ઠોચલના બચ્ચા શી કુસુમ્મી ખોલી.

રમણે તહેને ત્યહાં ચહાવી હતી.

“જ્યહાં સઉ ઇચ્છે ત્યહાં.”

મોતીની જૂલતી સેરો શાં

ભમ્મર ઉપરનાં પરસેવાનાં ઝાલ

દહોતાં દહોતાં વિલસુએ ઉત્તર વાજ્યે.

“ના ખા ! મહને તો મહારી મા

રાતે ન ધીરે એકલી:

હું તો આંગણમાં ઉભી ઉભી

ભાઈને રમાડતી

ચન્દ્રોદય વધાવીશ.”

એક ખાલા ખોલી.

“રાતે તો ન ધીરે.”

ઊંડા પડધા શો ધીરો

સઉ ખાલાઓએ સ્વર પૂર્યો.

“આવો તો આમન્ત્રણ છે,
વાડીઓ છે વિશાળ.

સુલગા ! બા, તું આવજે હું,
સાવ એકલું મહને નહીં નમે.”
સુલગાને વિલસુએ કહ્યું.

“વિલસુ જહેન ! બાને કહી
હું ચ તહમારે ત્યાં આવીશઃ
એકલી નહીં મોકલે તો
સૌભાગ્યલાઇને લઇને આવીશઃ
દિવસ છતાં આવીશ.
મહને યે એકલું નહીં ગમે.”
કુસુમ્બીનો કલરવ આવ્યો.

સ્થિર ગહન તેજબિન્દુ શી
વિલસુની આંખોમાં સુલગાએ ભેર્યું.
કોઇ અણુદીઠાં દેવઅંજને
મહીં હૃદયસ્મિત ચમકતાં.

સૂર્યનો પ્રતાપ વધતો હતો,
વસન્તની કોમલતા નમતી હતી.
બાલાઓના ગાલ ઉપર

કરમાશની રજ બેસતી હતી.
 નિદ્રાની છાયાના પટ ઉપર પટ
 જગત ઉપર છવાતા હતા.
 મંજરીના મધુ પી મદોન્મત્ત
 ઢોઢિલા ઉંઘી ગઈ હતી.
 ઉખાભારવતો વાયુ
 મન્દ મન્દ પાંખ વીંઝતો.
 કુમારિકાઓ ગામ ભણી ચાલી.
 અજ્ઞાન કસ્તૂરિકા મૃગમાલ
 કસ્તૂરી પામી પાછું વળે,
 વસન્તવિભૂતિની સારકસ્તૂરી
 અન્તરના અન્તરમાં સંચી
 સુન્દરીસમાજ ગામ ભણી વળ્યો.
 વડ નીચે સૌ વેરાણી.
 મન્દાકિનીની માળા તૂટતાં
 મણિમૌલી તારા વનકુંજોમાં ઉતરે છે:
 પોતાનાં નહાનકડાં વિશ્વ-
 વાટ જોતાં પિતામાતા,
 ઝંખના ઝંખતાં ભાઈબહેન,
 સ્નેહસોહાગી કુલવાસ-
 વસન્તરંગે અજવાળવા
 બાળાઓ મન્દિરે ગઈ.

નવપ્રેરણાથી સચેત,
 નવસૌન્દર્યથી સન્નિવૃત્ત,
 તહેમનાં નવપૂરવતાં હૃદય,
 નિર્મળાં ન્હાનાં રસઝરણાં શાં,
 ફૂલડાં શાં પ્રેમપાત્રોથી ભરેલી
 ફૂલવાડીઓમાં પથરાઈ ગયાં.

રમણ અને સૌભાગ્યચન્દ્ર
 દૂર પાછળ પાછળ આવતા હતા.

“સુભગ ! તું આવજે જ.
 કુસુમ્બી ને નયન રમશે,
 અને અશોકની લીલી છાયામાં,
 કે કહીશ તો ગુલાબની કુંજમાં,
 આપણા સૌભાગ્યચન્દ્ર વધાવીશું.”

“ચન્દ્રીમાં ચન્દ્રિકા છે,
 લોક તહેને રેલતાં કાં આણુ દે છે ?
 મણિમાં મહિમા છે,
 મણિ કાં માથે ન મૂકાય ?
 ભલે, તું કહે તેમ, રમણ !
 આશા અમૃતમયી છે.
 ગરીબીએ અને લોકખત્રીશીએ

સંગાથે નહીં ચહડાતું હોય ?
પણ રમણુ! તારા વડિલનું—”

“તારા ઉપર તહેમની મમતા છે,
ને વિલસુ જહેન તો છે
એમની આંખની કીકી ”

“રમણુ ! રમણુ !

અન્ય માતાપિતા
હૃદયના મેલ કાં સાચવતા હશે ?
પિતૃમાતૃના નિર્માળ હૃદયદર્પણે
સન્તાન જીવનદર્શન લે છે,
બાલકનું પ્રથમ દેવમંદિર
માતાપિતાનું સુખડું છેઃ
એ મંદિરે મનુષ્યે
પરમ ઉદાત્ત પ્રકાશવતા
સ્નેહજ્યોતિ કાં નહીં પ્રકટાવતા હોય ?
ધિયોયોનઃ પ્રવોદયાતઃ
દશ હજાર વર્ષે પણ ભારતમાં
એ મન્ત્ર જીર્ણ થયો નથી,
ખીજાં દશ હજાર વર્ષે પણ
ફલશે કે નહીં ? ભારતનાં ભાગ્ય જાણે,
મર્ગો દેવસ્ય ધીમહી, વીર !”

મિત્રો વેલીઝલે આબ્યા.

વડની ધુમ્મટઘટા ઉપર

કનકઆસન પાથરી

સૂર્યરાજ વિરાજતો હતો.

મિત્રોને ભર્ગ અભિષેકતો.

સુવિશાળ સોનેરી કાન્તિમાં

સરોવર ઝોલાં ખાતું હતું.

કુમારને બદલે કિરણો

વેલીહિન્ડાળે હીંચકતાં.

કુસુમો દિનનાથને નમતાં.

વસન્તવદનનું ઓજસ

સ્નેહપુત્રોના વદને પડતું.

રસ ચુમ્બતી ભૂંગઅંગનાઓના

મંબુલ મન્દ ગુંભરવ સુણતી

સરોવરવેલાઓના સુમનપગથારે

સખાની બેલડી સંચરતી.

દેશકથા કથતા કથતા

વીસામા આગળ વડ નીચે

બાપોરા ગાળવા છૂટા પડ્યા.

રમણ ઘેર જઈ વિલસુને મળ્યો,

સુખારવિન્દે રસતૃપ્તિ નીરખી,

સુખતેજ ભેધ, પરમાન્દ પામ્યો.

બાપોરનો ફલાહાર કીધો,
પ્રારબ્ધ ને વિધિની વાર્તા કહી,
પછી શ્રાન્ત પાંખી જેવાં ભાઈજેન
નિદ્રાને ખોળે સૂતાં.

થાક, રાત્રિ, નિદ્રા, વિરહ, નિવૃત્તિઃ
સહુ ચેતનની સમાધિઓ છે.

એક શૃંગે પગ વિરમજે,
ઉંચે શિખરે હિમાલયને
તે ખીજે પગ પ્રેરશે.

પાટીના પુરાણ અંક
ભૂંસાય તો ભૂંસાવા દેજોઃ
ત્યહાં નવઅંક ઉઘડશે.

વસન્તખેલને પણ થાક રહ્યું છે,
તો થાકથી થાકશે મા.

જીવનભવિષ્યના કુંકુમલેખ
વિધાત્રી લખે માટે નીંદરતા હૈ
તો ઘડી સ્વસ્થ ચિત્તે નીંદરજોઃ

ભાગ્યદેવીના પ્રાસાદ પણ
સુષુપ્તિની પડોશમાં જ છે.

આકાશના પડછાયા સમી
અન્તરિક્ષ વીંધતી વીંધતી
થોડી વારે સ્હાંજ પડી.

કુમળાતા સૂર્યતેજમાં
 ઉષા આડી મેઘપાંખડીઓ શી
 લાંબી છાયાઓ પથરાતી.
 વસન્તદર્શનની મુગ્ધતામાંથી
 અનિલ જાગ્યો, અને
 નિદ્રાલીન રસખાલકો ઉપર
 પરાગના પટ દેવા લાગ્યો.
 નવઉત્સાહથી પંખીસમાજ
 રહાંજને આંગણે રમતો,
 તહેમના અખિલ કિલકિલાટ
 વિશાલ વાડોમાં ઉડતા.
 વિલસુના શયનખંડની અટારી આડો
 ફૂલવેલનો પડદો હતોઃ
 કોકિલા તહેમાં આવી બેઠી,
 ‘વસન્ત’ ‘વસન્ત’ પોકારી
 સખીને જગાડી ગઈ.
 રહાંજની પમરતી શીતલતા
 વિલસુએ વાટિકામાં વિલોકી.
 ઘડી પછી રમણના શયનખંડમાં
 પદરવમુનિ નયન ગયો,
 ગુલાબપાંદડી ચૂંટતો હોય
 તેગ મહોટાભાઈને મુખડે

ઝીણી શી ચીમટી દીધી.
 ઝબકે રમણ બેઠો થયો,
 નયનને ભુજબન્ધે વેર્યો.
 “કેાઈને નથી દેતો
 તે આજ તો લેવું:
 એક જ, એક ચુમ્બન.”

“નહીં વળી, મહારો શો વાંક ?
 મહેં તો કીધું કર્યું.”

કમલદલમાં પરાગ લખાય
 તેમ નહાનકડી હાથેળીઓમાં
 મુખકાન્તિ સન્તાડતો
 હસતો હસતો નયન બોલ્યો.
 કિરણ શી ઝીણી અંગુલિઓ
 રમણે ચુમ્બી—ન ચુમ્બી ત્યાં તો,
 મંજરીઓમાંથી મરવો ખરે તેમ,
 રમણના હાથમાંથી છટક્યો.
 રમણે ખહારીમાંથી જોયું તો
 આગમાં વિલસુ ફૂલ વીણતી.
 રમણ વાડીમાં ગયો,
 ગુલાબ ને અશોકની ઝાડી લણી
 પગલાં માંડ્યાં.

ફૂલડે પાલવ ભરી
 વસન્તભારે નમતી વિલસુ
 લતામંડપે જઈ ખેડી.
 ત્યાં હાર ભર્યા,
 મનગમતા મુગટ ગૂંથ્યા.
 એટલામાં સુલગા આવી,
 સખીઓ ઘરમાં ગઈ.
 કુસુમ્બીની સંગે સૌભાગ્યચન્દ્ર
 ત્યાં આવ્યો હતો.

“કુમારીને, સૌભાગ્યચન્દ્રને
 વિલસુ ! ફૂલ આપ.
 આવો, સુલગાકુમારી !
 અમારી વાડીએ થ તે
 વસન્ત છે, વધાવજો.”
 વિલસુરમણની માતાએ
 સખીઓને આવકાર દીધો.

સ્મિતગરતી સુલગાએ
 ભાઈખેનને ફૂલ આપ્યાં.
 નવલ ભાવે ભીંજતી વિલસુ
 કુસુમ્બીને લઈ વાડીમાં સંચરી.

“સુલગા બહેન !

બહુ ઉપકાર થયો :

રમણલાલ કચ્છાં ગયા છે ?”

હસતા મધુરા વાગતા સ્વરે

સૌભાગ્યચન્દ્રે પૂછ્યું.

લક્ષ્મીની સુલગાએ

રમણની માતા ભણી જોયું.

“નયન ! રમણ કચ્છાં છે ?

સૌભાગ્યચન્દ્રને લાઈ પાસે લઈ જા.”

રમણની માતાએ નયનને ઓલાવ્યો.

સૌભાગ્યચન્દ્ર અને નયન

ઝાડ નીચે થઈ ઘટામાં ગયા.

“સુલગા ! ગંગાસ્નાન તે પુણ્ય,

વૈતરણી ઉતરવી તે સ્વર્ગપન્થ :

તો આત્મનૂનદીને અમળ બહેણે

પાણી ભરતાં જલ ઝીલવાં

એ કાં પુણ્ય નહીં ?

સંયમતીર્થ દેવભાવના ઉદ્દીપનાર્થે છે,

દેવભાવના દમનાર્થે નથી, હો !

જાવ, વિલસુ ને કુમારી

તહમારી વાટ જોતાં હશે;
ચન્દ્રોદયનો સમય થયો છે.”

ફૂલછાખ ખડાંયે લટકાવી
સૌન્દર્યવેદી શી ડાલતી
મુલગા સખીઓને જઇ મળી.
સઉ ગુલાખકુંજે ચાલ્યાં.

તરુવરમાં ભરાતો સૂર્ય
પત્રડાળીની રેખાઓમાં
કનકતેજ પૂરતો હતો.
પૂર્વમાં ઉજ્જવળ ચન્દ્રરાજની
હીરાકણી શી પદ્મનખરેખાઓ
ફૂટવા માંડી હતી.
પૂર્ણિમાનો પરમ અવસર
જામતો જતો હતો.

પ્રાચીપ્રતીચીનાં તેજપૂર
એકબીજામાં વહતાં હતાં.
મહાસન્ધ્યાનો વિધિયોગ
વિશ્વમાંડવડે રચાતો હતો.
પરાગનો પ્રભુતાનો રંગ
આથમતી સ્હાંજમાં ઉડતો.
આકાશના ઉમ્મર ઓળંગી

કંઠ અવનવું તેજ ઉતરતું.
 પરમ વસન્તની વાદળી
 વરસી રહી હતી.
 એ મેઘઓઘે તરતી બાલાઓ
 વૃક્ષકાલ વીંધતી ચાલતી,
 ઉપર કુંપળો હસતી.
 સુકુમાર કિરણનાં ગૂંથેલાં
 તહેમનાં પયોધપરિધાનમાં
 અનિલલહરી રમતી,
 સન્તાતી, પાંખો પ્રસારતી,
 વસન્તની વાર્તા કહી જતી.
 દૂરદૂરની મધુરમધુરી
 શુભાબની સુગન્ધ વાઈ.
 વસન્તખોળે શુભાબ ઢળતા.
 થોડી વારે તે કુંજમાં
 સખીસાથ આવ્યો.
 સહામે આસોપાલવનો ઘટાઘેર
 વિશાલ રોમરાજી ડોલાવતો.
 નયન, રમણ, સૌભાગ્યચન્દ્ર
 નીચે ઉભા હતા.
 ભરી ભરી નલજલની નદીઓ
 ઉપામાં પટ પાથરી વહે,

શુભાખની નમણી ક્યારાપંકિતઓમાં
તેમ સાડીઓ ઉડાવતી
સહિયરો ચાલતી હતી.

મનમોહન મોતીશય્યામાં
શ્રાન્ત સરિતાઓ જઈ વિરામી તેમ
વિશાલપાલવ ખાલાઓ મહોરમાં જઈ બેઠી.
ફૂલથી ઉભરાતી છાબો,
ફૂલામૃતે છલકાતા ખૂમચા,
પ્રેમમંજરી શા પ્રાણેશ્વરો:

સહુ વસન્તદાન ઉપર
કુમારિકાઓ સ્મિતતેજ છાવરતી.
નયન વિલસુની સ્હોડમાં ભરાયો,
કુસુમ્બીનો ફૂલહાર નિરખવા લાગ્યો.

“ મહોટાભાઈ ! સૌભાગ્યભાઈ !
આંખમીંચામણી રમીશું ?

હજી પૂજનને વાર છે ત્યાં ? ”

આંખમીંચામણી રમત છે,
સન્ધાકાલે ખાલકો રમે છે.

“ તહારાં ખાલકોને જમાવ,
ને આંખમીંચામણી રમ, નયન !
સન્ધાટાણે ય હવે અમે

પુરુષાતનના ખેલ ખેલીશું.
 તહારી એ પાંખો ફૂટશે
 ત્યહારે તેજમાં ઉડવું ગમશે,
 બાપુ ! નહીં રહે સન્તાવું.
 આંખ અનિમેષ ઉઘાડ,
 પૂર્વની ભૂમિમાં જો,
 વસન્તવિધુ અમુલ્ય અંજન આંજે છે. ”

લોકદષ્ટિ વળી વળીને
 પૂર્વની ભૂમિમાં શે વળતી હશે ?
 પૂર્વમાં મનુકુલની જન્મભૂમિ છે,
 પૂર્વમાં મનુકુલનો ઇતિહાસ છે,
 પૂર્વે જગતની પીઠણી છે,
 પૂર્વે ભવિષ્યનું અવલમ્બન છે,
 પૂર્વે જગતનું મુખડું છે.
 જગતસૌભાગ્યશ્રીના ચન્દ્રક
 સુરમ્ય પ્રભાતે પ્રભાતે,
 સદાણી પૂર્ણિમાએ પૂર્ણિમાએ,
 યુગે યુગે ત્યાં સ્ફોરાય છે.
 દિશ દિશમાં તારાની ઝણ ફૂટે;
 જગત્પ્રજાવાળતાં પ્રભુનાં પૂર
 પૂર્વને શિખરેથી નિર્ઝરે છે.

મહાજ્યોતિર્ગોલનો ઉદયદેશ

મહાભાગ પૂર્વખંડે છે.

દિનનાથ ભગવાન સૂર્યનારાયણ,

નિશાનાથ અમીદાનેશ્વરી ચન્દ્રદેવ

પૂર્વની અગાશીએ ઉગશે ત્યાં સૂધી.

જગન્નેત્ર પૂર્વ ભણી નમશે, માનવી !

અસ્ત થઈ ગયો હતો.

સન્ધ્યાનાં રેશમીસોનેરી પીંછાંમાં

બ્રહ્માંડ આચ્છાદાતું હતું.

ઝાડપાંદડે તમસસૈન્ય છૂપાતાં.

પ્રાચીખોળે વૃક્ષો ઉપર

ઝાંખું તેજ ઉડતું.

કાન્ત, રસમય, અખંડ,

વસન્તના મુખકમલ શો,

વિલાસની રેખાઓ ભરેલો

પૂર્ણિમાનો શશીરાજ

પિતૃની પુરાણ વાડીઓમાં

અમીપગલે પધારતો હતો.

વસન્તપૂજનિકાઓ સર્જે થઈ :

ગુલાબની પાંખડીઓ છૂટી પાડી,

કળીઓની સુરચના કીધી,

કનકમાં કુંકુમ ઘોળ્યાં.
 રત્નેહુવિમાન સમોવડો,
 રસમેઘના મુગટ સરિખડો,
 ઉડતી દેવસુન્દરીના
 સુન્દર હૃદયભાવ શો,
 ચન્દ્ર વાદળ ઉપર ચહુડવા માંડ્યો.
 તહેની મૃદુભાવ તેજર્પીંછીઓ
 પ્રિયમુખડે આનન્દપ્રભા પૂરતી.
 કૂલહાર હીપવા લાગ્યા,
 નયન ઝળહળવા લાગ્યાં.
 પ્રેમખાલકેઓ અરસપરસ
 દર્શન લીધાં, સ્મિત કીધાં.
 ચન્દ્ર આવી તરુધુમ્મટે બેઠો,
 ઉદ્યાસિની તેજધારાઓ
 અનન્ત વાદળમાં રેલી રહ્યો.
 ખાલાઓએ વધામણું લીધાં,
 તહેના ઉપર કૂલપાંદડીઓ વેરી,
 તેજપૂરને અણુઉઘડી કળીઓ સમર્પી,
 જ્યોતિર્ભિન્નનાં ઓવારણું લીધાં.
 ચન્દ્રિકાના સરજલમાં
 ચક્રોરડી ડૂબકાં ભરતી.
 કુમારિકાઓએ પ્રિયઅધરે

ચુમ્બનચંચુના દંશ દીધા.
 સુવણરેખાઓમાં સરિતાઓ વહે
 એવી ભરવેગ-ભરપૂર
 ખાલાઓ પ્રીતમકરમાં પડી;
 પ્રેમભાવ ગાતાં ગાતાં
 ફૂલડાં લાવીને મહાડાવ્યાં.

“પ્રિયતમ સૌભાગ્યચન્દ્ર !

રજનીમુખ ઘોતા જ્યોતિર્દેવ
 મહારા પ્રાણને અજવાળશે:
 પ્રાણમાલા તહમને આરોપું છું”
 ચન્દ્રિકાની વેલ શો નિર્મળો
 મોગરાનો મનમધુરો ફૂલહાર
 વિલસુએ સૌભાગ્યચન્દ્રને ધરાવ્યો.

“મધુર રમણલાલ !

હૃદય હજી આવું છે,
 ખીડેલાં કુમુદ જેવું:
 તહેને ઉઘાડો તેમ
 મહેને ય ઉઘાડજો, હો.”

રમણે સુલગાને ચુમ્બન દીધું:
 સુધાચન્દ્રક શી તહેની રેખાઓ
 સુલગાને લાલે તરવરી રહી.

“પ્રિયતમ સુભગા !
 પ્રેમકિરીટ શીર્ષે મૂકું છું,
 ધર્મકાર્યે દોરજો, સ્નેહરાણીજી !”

“હા, આત્માધાર !
 તહમારી મંગલ સ્નેહમૂર્તિ,
 મહારા જીવનનો રસદેવ,
 સૌભાગ્યકિરીટે જ વિરાજે છે:
 જગજ્જલમાં જીવન દોરશે તે, નાથ !”

“પ્રાણેશ્વરી !”
 શુભાખનો મુગટસોહાગ
 વિલસુને ભાગ્યદેશે માંડી
 હૃદયદેશે સૌભાગ્યચન્દ્ર વિરામ્યો:
 બાણે કૌમારનો થાક ઉતારતો હોય ને.

કુસુમ્બી હજારી વીણતી,
 તહેની સાથે નયન
 કંઈ કંઈ વાતો લવતો.
 “કુમારી ! આપણે ને
 રોજરોજ ફૂલ ચૂંટશું.
 હું વનમાળી થઈશ,
 તહમે શું થશો ?”

પ્રાણકલા નિરખવાનાં નયન
મનુખાલને પ્રભુએ કચ્છાં ધીર્યા છે હજી ?

પાંખી રસમેઘ લઈ વર્ષા આવી.

ફૂલછડી જેવી એક ખાલિકા,
ખાલાઓની સેંથી સમી
ખેતરોની પગથિઓમાં,
સરોવરતીરની કુસુમવાટે,
પુષ્પમતી વનકુંજોમાં,
ગાતી ગાતી આનન્દતી.
રહામી વૃક્ષમાલાની પાછળ
વાદળછાયાના ઉઘાડમાં
તહેના પિતા હજી ખેડતા,
ગન્ધવતીના ક્યારા રચતા,
ત્યહાં તે જતી આવતી,
ને વનદેવી સરિખડી
ઉગતા મોલને આશિષ દેતી.

એક સમય આકાશમાં
મેઘ ઝોલાં ખાતો હતો.
ઘટાઓ સ્થિર-ગમ્ભીર હતી.
કલા સંકેલી લેઈ મોરલા
વૃક્ષ પદલવે ચહોડેલા હતા.

વારિદ્ધિન્દુનો તૃષાર્ત પપૈયો

‘પિયુ’ ‘પિયુ’ ‘પિયુ’ના

મેઘભાષ જપતો હતો.

ધનકલકે તરવરતું

પ્રતિભિમ્બ જગત

બૂડું બૂડું થઈ રહ્યું હતું.

કરચલિયાળા, કાળા, ભયંકર,

બારે મેઘ ઉલટ્યા હતા.

નભમાં જલજલબમ્બાકારે હતું.

એકાકિની ઉડતી કપોતિની શી

નીચે સુભગા જતી હતી.

સટક તે ચટકી ઉભી.

આસોપાલવ નીચેથી

ધીરલલિત મોરલી વાગી,

તહેણે તહેને ચટકી ભરી.

પાંદડીઓમાં ભરાતી સુરભી શી

રમણની કરલતિકામાં

ક્ષણમાં તો સુભગા સમઘ ગઈ.

“પ્રિયે ! દશબાર દિવસમાં

બાબુ— આવશે:

તહારાં ને વિલસુખહેનનાં

પ્રભુમન્દિરે—”

“પણ, પ્રાણનાથ !

તહમાં રૂ લગ્ન કચ્છારે થશે ?

મહારે તો તે-જોવું-છે.”

ચુમ્બનોથી રમણે

સુલગાને મૂંઝવી દીધી.

ખેલમાલા તૂટી પડી.

મેઘધારામાં હીંચકતી ધનુષ્કલા શ્રી

સુલગા રમણને કર રમતી.

શરદ્પૂનમની રાત્રિએ

તારા નેત્રે વિહાસતી,

ચન્દ્રિકા સૌન્દર્ય નિર્ગળતી,

શરદની એક વાદળી

મોતી વરસી રહી પછી

સ્નેહખારમાશીને ખાગે ખેલતા

રસાત્માઓ, સાગરના બે તરંગ શા,

હૃદય આલિંગી-જીવન સમ્મેલી

સાગરની મહાસફરે ચાલ્યા.

હરિયાળાં વસન ઉડાવતી

વનવનમાં ફરી વસન્ત આવી.

આંખે આંખે મહોર ખેઠા,

મંજરીઓના ચમ્મર ઢળી રહ્યા.

પરાગભર સુપ્રસન્ન

દૂલહાં દૂલવા માંડ્યાં,
 ઢોડિલા પાછી પધારી,
 'વસન્ત' 'વસન્ત' 'વસન્ત'
 જગત ભરી પોકારવા લાગી.
 ઠંઠક વર્ષો વીત્યાં પછી
 વસન્ત જનમંડળે રમવા ઉતરી.
 દેસુનાં વૃક્ષ મહોર્યાં,
 અંગઅંગ દેસુદ્રાલતી દૂલઅંગના શી
 દૂલઅંગનાઓ કલાપી રહી.
 નવકુસુમે શાં રસભર્યાં,
 પંખીપાંખ શાં ઉડવાસતાં,
 પરભૂતગીત શાં મીઠાં,
 સંજવની પ્રાશેલાં, સૂર્યભગ્ન પીધેલાં,
 આત્મમણિએ તેજમૃત પ્રગટતાં.
 કલ્યાણના ઉદાત્ત માર્ગના ભોગી,
 નિર્મળાં, કાન્તિપૂર્ણ, દેવમૂર્તિ
 માનવબાલ ઉગતાં ધ્યાં.
 રત્નેહેતુ સામ્રાજ્ય સ્થપાયું.
 વાળ્યા-સમાયા આંગણે આંગણે
 કોયલ વસન્તમન્ત્ર મેલી જતી.
 તહેને ઝીલી ઝીલી કુમારિકાઓ
 ચેદગાન શાં વસન્તગીત ગાતી.

केशवधरति.

के. ह. मद्र